

Eesti strateegilise kommunikatsiooni kilde 2015-2016

Ilmar Raag, VKB strateegilise kommunikatsiooni nõunik

Aleksei Günter, VKB nõunik

SISSEJUHATUS

Aasta tagasi küsiti minult psühholoogilise kaitse olemuse kohta küsimusi. Lubasin töökord, et vastan neile väikese teoreetilise ülevaatega. Vahepeal on kogu valdkonda ka veidi täpsustatud ja seetõttu eriti oleks seletus asjakohane.

Eelkõige on selle teksti taga soov välja saada spinnimise, propaganda jm taolise nõiarangist, sest eelkõige tuleks kõike, mida puudutab kommunikatsioon vaadelda korra analüütiliselt. *Sine ira et studio*. Seepärast on siinkohal alustatud pigem teooria punktidega, mis võiksid kogu temaatikat laiendada.

Seejärel võib aga juba rahulikult vaadelda vene infotegevuse olukorda Eesti suunal viimase pooleteise aasta jooksul, et kõige lõpuks rääkida Eesti julgeoleku alase strateegilise kommunikatsiooni ülesehitusest.

Selles tekstis on esindatud ainult autorite vaated, ehkki tekstis on kasutatud ka Eesti ametliku strateegilise kommunikatsiooni dokumente.

/.../

III OSA – INFORUUMI HINDAMISE RAAMISTIK

Kuidas me hindame informatsiooni? Kuidas suhestuda avaliku ruumi ja eetika küsimustesse? Poliitika ja valitsuskommunikatsiooni jaoks on tegemist ülioluliste küsimustega, sest ehk ole ju riik ise eelkõige informatsioon. Inimesed lepivad omavahel kokku, et neil on ühised huvid ja see kokkulepe eksisteerib kõigepealt informatsiooni vormis. Kui keegi soovib riiki muuta, siis peab ta igal juhul muutma informatsiooni. Seepärast on riigid aegade algusest ajanud ka infopoliitikaid, mis sõltuvalt riigi ideoloogiast võisid informatsiooni piirata või siis vastupidi vabastada.

Alljärgnevalt ei korda me Eesti kui avatud demokraatia vaimu kandja üldisi väärtusi, vaid pigem pakume välja võimalusi, kuidas hinnata informumi.

3.1. Strateegilises kommunikatsioonis on info hindamise kriteeriumiks tema mõju inimeste käitumisele.

Avalikus ruumis on väga levinud infosõdade kontekstis “vaenulike” tekstide hindamine selle järgi, kuidas need erinevad meie ettekujutusi “tõest” või vastanduvad meie moraalsele väärtustele. Ainuüksi taolise tekstiga kontakti sattumine võib käivitada moraalse paanika ja me konstrueerime endale suurema ohu, kui see on tegelikult. Tüüpiliseks näiteks taolisele reaktsioonile on interneti kommentaarid, mis mõne “tundliku” teema peale sattudes võimendavad tahtmatult ka “vihatud” tekste, sest neile antakse läbi tsiteerimise uut meediapinda ja uusi kontakte.

Samal ajal kasutab meediatööstuses utilitaarset paradigmat. Näiteks erasektori meediaettevõtted, mis müüvad ja ostavad reklaami, hindavad informatsiooni peamiselt selle

esmise mõju järgi tekitada tarbijakontakte. Sellest tulenevalt võidakse näiteks televisioonis küll arutleda, kas saade oli kunstiliselt halb või hea, kuid otsustavaks saavad ikkagi igapäevased vaatajanumbrid. Ka elektroonilises kirjutavas meedias juhivad mõnes väljaandes juba automaatsed algoritmid artiklite paigutust leheküljel sõltuvalt klikkide arvust. Seega erineb meedia vaade informatsioonile oluliselt meediatarbija omast. Reklaamimaailmas teatakse hästi, ka kõige vaimukam reklaam on kasutu, kui ta ei vii tarbijat ostmisotsuseni.

Demokraatia teooria seisukohalt on kõikidel arvamustel õigus osaleda avaliku ruumi diskussioonis. Ka riigi valitsuskommunikatsioon osaleb selles, kuid ühiskonna suuremate hoovuste mõistmiseks on strateegilisele kommunikatsioonile olulisem mõista mingi narratiivi või sõnumi kaalu ühiskonnas. Kuna riik peab oma kodanikega pidevas dialoogis olema, siis on talle tähtis sotsioloogiliselt saada aru, kui palju inimesi on ühe või teise poliitika teostamise nõudlejad või vastandujad. Sel viisil on strateegilise kommunikatsiooni vaatenurk sarnasem sotsioloogilise uuringu või meediaettevõtte loogikale.

Just sotsioloogilise mõõtme tähtsus informatsiooni hindamisel on tihti olnud ka nõrgaks kohaks suurele osale EL ja NATO desinformatsioonivastasest tegevusest. Praegusel kujul on selle tegevuse raskuspunkt desinformatsiooni ja manipulatsiooni äratundmisel. See on vajalik tegevus, sest kui riik teab, et avalikkusele valetatakse mingis küsimuses, siis on tema moraalseks kohuseks sellest teada anda. Ometi ei tohiks sellega desinformatsiooni analüüs piirduda.

3.2. Lingvistika kui üks strateegilise kommunikatsiooni allikatest.

Informatsiooni mõju mõistmiseks tuleb paratamatult vaadelda kommunikatsiooni toimimist laiemalt. Järgnevalt käsitletakse mõningaid klassikalisi kommunikatsiooni- ja keeleteooriaid, mida kõiki ühendab arusaamine, et tähendused tekivad keeles mitme muutuja koosmõjul. Just seepärast ei ole ükski tekst iseenesest hea või halb, vaid ta saab selliseks tähenduste loomise protsessis. See on oluline, sest mõistmata üldisi kommunikatsiooniseadusi on raske ka mõista strateegilise kommunikatsiooni piire ja võimalusi.

Järgnevas tekstis käsitleme eraldi kolme keelevälist muutujat, mis kõik mõjutavad mingi teksti tähendust. Nendeks on kommunikatsiooni **kontekst**, kommunikeerija **kavatsus** ja kommunikatsiooni tõlgendavad **inimvõrgustikud**.

3.2.1. Kommunikatsiooni mõju on alati piiratud

Tundub, et levinuima väärarusaama kohaselt toimib kommunikatsioon toimib alati lihtsas stiimul-tagajärg mudelis. Näiteks Anne ütleb Jürile: “Tee aken lahti?” ja Jüri teebki akna lahti. Tõepoolest väga lihtne ja osa kommunikatsioonist nii toimibki.

Kui me selle mudeli paigutame poliitilisse kommunikatsiooni, siis tekitab see arusaadavalt ka hirmu. Hirmus mõeldagi, mis saaks kui propaganda mõjukski alati? Ühed teevad üleskutse: “Juudid ahju!” ja järgmisel hetkel on see tehtud. Kommunikatsiooniteoorias on aga koolkondi, kes osutavad, et väga tihti ei käi asjad nii lineaarselt. Tegelikult toimub otsene mõju vaid siis, kui väga paljud muud komponendid langevad kokku. Kui me usuksime, et

meedia täieliku kontrolli korral oleks võimalik ka ühiskonda täielikult kontrollida, siis tasub meenutada Nõukogude Liitu saatust. Selles riigis kontrollis kommunistlik partei vägagi rangelt kogu meediat ja kultuuriloomet, mis tähendab, et ta justkui pidi kontrollima ka kogu ühiskonda. Selles hoolimata süvenesid 80-ndate aastate teisel poolel protestimeeleolud, mis päädisid riigikorra kollapsiga. Järelikult totaalne propaganda ei suuda elanikkonna meelsust 100% kontrollida.

Seletuste otsingul on juba klassikaks saanud enne II maailmasõda USA-s Paul Lazarsfeldi juhitud « *The Office of Radio Research* » uuringud. Selle projekti raames vaadeldi muuhulgas poliitreklaamide mõju valijatele ja leiti, et see oli vägagi piiratud.¹ 1948. aastal kirjutas Lazarsfeld koos Robert Mertoniga “*sheer presence of these media may not affect our society so profoundly as is widely supposed* »² Enamik valijaid ei muuda oma eelistusi reklaamide mõjul. Üsna tähenduslikult kutsuti nendest uuringutest tulenenud kommunikatsioonimudelit *piiratud mõju mudeliks*. (*model of limited effects*). Seda mudelit ei ole olulisel moel kahtluse alla seatud viimase 70 aasta jooksul. Ka täna veel võib Raymond A Bauer väita, et reklaamifirmad eeldavad USA-s, et vaid 2-5% reklaamiga jälgijatest lasevad ennast reklaami poolt mõjutada, samal ajal kui L. John Martin pakub, et poliitik võib õnnelik olla, kui tema veenmispropaganda suudab olla efektiivne 10-15% retsiipiendi puhul.³

Kuidas taolist piiratud mõju seletada? Lazarsfeld ise pakkus ühe seletusena välja massikommunikatsiooni *kahe-astmelise mudeli*, mille kohaselt läbib raadiost-televisioonist edastatud informatsioon enne lõplikku tõlgendust veel inimeste omavahelise suhtluse filtri. Sisuliselt antakse info tõlgendamisel oluline roll inimeste vahetu suhtlusringi mitteformaalsetele liidritele, kes ütlevad, kuidas informatsiooni suhtuda. Selleks võib olla nii abikaasa, sõnakaasnaaber, kudumisklubi president, jõusaali personaaltreener jne. Näiteks rääkis tuttav naine Prantsusmaal, kuidas tema poja klassi tuli algkoolis 7 aastane Ahmed, kes ühel hetkel seletas sõpradele, et nad kõik põlevad hiljem põrgus, kuna nad ei usu õiget jumalat. Võite vaid aimata, et kui Ahmed sai koolist vastupidist informatsiooni, siis oma isikliku tõlgenduse kujundamiseks pidi ta lahendama ka lähedastega seotud lojaalsusküsimusi. Või meenutame, kuidas Nõukogude ajal seletas ametlik ideoloogia, et jõulusid ei tohi pidada, ent paljudes peredes seda siiski tehti.

Igal juhul võime koos Lazarsfeldiga nõustuda, et meedia piiratud mõju on tegelikult hea uudis demokraatiale, sest see eeldab, et elanikkond ei ole nii mõjutatav kui mitmed varasemad massiühiskonna uurijad olid hoiatanud. Halb uudis tuleb aga akadeemilistest ringkondadest ebamäärasuse näol. Kogu Lazarsfeldi järgne kommunikatsiooniteooria areng on kinnitanud, et et meedia mõju hindamine ei anna iial absoluutset tulemust. Kui välja arvata otsene meediakäitumise mõju (kui palju vaatajaid, klikke jne) on laiem ühiskondlik põhjus-tagajärg seos teaduslikus mõttes raskesti hinnatav. Kuna me ei suuda lõpuni seletada otsuste tegemise protsessi inimteadvuses ja kuna me ei suuda piiritleda kõiki mõjuvaid faktoreid otsuste tegemisel, siis näiteks jääb vihakõne kriminaliseerimine on problemaatiliseks.

---

¹ (Lazarsfeld, Berelson, & Gaudet, 1944).

² (Lazarsfeld & Merton, 1957)

³ (Martin, 2013)

3.2.2. Kontekst ehk tähendus tekib ka väljaspool keelt.

Lazarsfeldi kaheastmeline kommunikatsioonimudel ei ole ainus teooria, mis seletab sõnumite tõlgendamiste keerulisust. Pärast II maailmasõda tegeles antud teemaga keeleteaduses kõige rohkem strukturalism, kus astuti samm edasi Ferdinand de Saussure'i algsest panusest, et välja jõuda näiteks Roman Jakobsoni keele funktsioonide mudelini, kus selgelt rõhutatakse lisaks sõnumi enda tekstile ka konteksti, kanalite ja koodide tähtsust sõnumi tõlgendamisel. Sellele väga sarnane on ka Emile Benveniste "lausungi" (*énoncé*) teooria⁴, kus mingi lause omandab tähenduse tema kasutamise situatsioonis.

Kõige lihtsam ja keele mõttes tehnilisemal viisil võib antud teooriat seletada läbi sõnade, mis alati viitavad konkreetsele kasutusolukorrale. Võtame lause "Mina olin siin?" Selle mõistmine eeldab, et me teaksime, kes on *mina*, millal oli *olin* ja kus on *siin*? Toome teise näite veel, mis esimest veidi laiendab. Võtame lause: "*Me kõik teame, mida eestlastest arvata.*" See lause omab kindlasti erinevaid tähendusi sõltuvalt sellest, kuidas määratletakse mõistet "*meie*". Kui lätlased, meie naabrid, võiksid hakata vaidlema küsimuse üle, kas nad ikka teavad mida eestlastest arvata, siis Tennessee farmerid küsivad "*Who the hell are Estonians?*"

Kõik need küsimused viivad meid väljaspoole keelt ja lubavad, et vajadusel võivad kõik tajutavad ja ka väljamõeldud asjad olla osalised tähenduste loomise protsessis, isegi kui neid otsesõnu kommunikatsioonis ei mainita.

Näiteks, kui Anne ütleb Jürile: "*Palun, pane aken kinni,*" siis võiks selle lause tähendus hoopis olla: "*Jüri, mul on külm ja väljas puhub vinge tuul,*" millest Jüri võiks järeldada, et esimese asjana paneb ta akna kinni, kust külm tuleb tupp. Siin saame aru, et oluline komponent, mida Anne ei lausunud, aga mis aktiivselt mõjutas tema lause tähendust, oli väljas puhuv tuul.

Kontekst ühendab kõik tajutatava (või ette kujutletava) tähenduse loomises.

Eelnev vihma näide on tähelepanuväärne selle poolest, et tähenduslikult võivad kommunikatsioonis osaleda mitte ainult eneseteadlikud kommunikatsioonid, vaid kõik, mida inimesed tajuvad või suudavad endale välja mõelda.

1979. aasta suvel riisusime vanaemaga koplis heina. Üle taeva lendasid mingi õppuse raames nõukogude lennukid, kust ühtäkki visati alla sädelevaid pabereid. Vanaema ütles, et lennukite hää l hirmutab teda ja ta läks võttis südamerohutusi, sest talle tuli sõda meelde. Lennukid hirmutasid teda, aga ta ei lausunud sõnagi päevast, mil see hirm sai alguse. Siis kui Narvat pommitati..

Niisiis lennukite lend saatis sõnumi ja selle tõlgendamisel osales kogu vanaeme elukogemus. Tema isiklik infoväli. Võib-olla oli tegemist tahtmatu kommunikatsiooniga ja mitte tahtliku hirmutamisega, mis on samuti üks militaarse kommunikatsiooni võtetest. Oluline oli aga vanaema valmisolek omistada tähendusi kõigele, mis meid ümbritseb. Kas me sellise seletuse puhul saaksime eeldada, et töötuse või kuritegevuse tajumine ei osale implitsiitselt meie kõnes nii nagu eelpoolmainitud vihm või üle taeva lendavad lennukid?

---

⁴ (Benveniste, 1966)

Sotsiaalses plaanis võime näiteks küsida, miks ei ole õnnestunud president Putini kaasmaalaste tagasi kutsumise poliitika või miks ka Eesti “Talendid koju!” hüüdlause on jäänud nõrgaks. Kardan, et üks osa vastusest peidab ennast sotsiaalpoliitilises kontekstis. Tähenduse struktuursuse aspekt seletab samuti, miks ainuüksi massikommunikatsiooni kaudu edastatav tekst muudab kommunikatsiooni juba ette ebaefektiivseks. Kui ema vaatab gängide sõjas äsjatapetud poega, siis jätab teda ükskõikseks raadiost tulev kinnitus : “Olukord on kontrolli all.” Arvesse tuleb võtta iga üksiku indiviidi-adressaadi isiklikku konteksti sõnumi saamise hetkel.

Sõnade tähendused sõltuvad individuaalsest kogemusest

Lisaks tähendustele, mis tekivad vahetult lausungi esitamise olukorrast, tuleb arvestada, et konnotatsioonide mõttes on iga sõna kogu tähendusväli iga inimese jaoks virtuaalselt erinev, kuna see sõltub iga inimese individuaalsest elukogemusest. Just seepärast on dialoogi üheks kõige olulisemaks funktsiooniks vastastikku tähenduste ühtlustamine.

Ma armastan Sind?

Mida see tähendab? Kas sa tahad minuga magada või abielluda?

Suur osa massikommunikatsiooni kaudu edastatavatest sõnumitest on just seetõttu valesti mõistetud, et killustunud ühiskonnas on sisuliselt võimatu saavutada sellist sõnumi selgust, mida kogu ühiskond ühtemoodi mõistaks.⁵ Samal ajal puudub traditsioonilisel massikommunikatsioonil vahetu dialoogivorm, mis aitaks tähendusi operatiivselt ühtlustada. Viimast ei tohi aga ületähtsustada, sest isegi kui dialoog on vastastikku kokkuleppele jõudmise eelduseks, ei anna tähenduste mõistmine siiski mingit garantiid, sest hoiakud ja kavatsused võivad ka teineteise mõistmise korral jääda erinevaks. See kõik on ka peamine põhjus, miks reklaamid on alati vaid piiratud mõju ühiskonnas.

Iga kommunikatsioon edastab üheaegselt mitut sõnumit

Teatud traditsioon kommunikatsioonisotsioloogias (Stuart Hall, Eric Maigret) seletab, et eespool mainitud väga individuaalne tähendusväli omakorda sõltub kommunikatsioonis osalejate omavahelistest suhetest. Nii osutab iga kommunikatsioon lisaks eksplitsiitsele sõnumile ka implitsiitset oma auditoriumi grupidentiteedile. Ainuüksi antud teksti eesti keeles kirjutamine suhestub automaatselt ka eestlastesse grupilise kuuluvuse mõttes. Mõni hiinlane võiks antud teksti kõrvale visata puhtalt seetõttu, et ta ei saa sellest aru.

Grupidentiteedist tulenevad eelhoiakute filtrid on ilmselt ühed kõige tähtsamad tegurid konteksti sees sõnumite tõlgendamisel. Sellele toetub ka Stuart Hilli kui ta jagab sõnumi tõlgendusvõimalused vastavalt adressaadi tõlgendusfiltrist kas nõustuvaks, vastanduvaks või väitlevaks. Kui sõnumi adressaat tajub, et sõnum on seostatav talle võõra või vaenuliku identiteediga, siis väga sageli käivitub koheselt vastanduv tõlgendamine. Näiteks, kui Eesti reformierakondlasest minister lausub telekanalilt sõnad: “Tark otsus”, siis on ühiskonnas tavaliselt mitu gruppi, kuhu kuuluvad inimesed kommenteerivad poliitiku seletust ära kuulamata internetis: “Valetab, raisk.” Sarnaselt sisaldavad sõnumid endas hierarhilist positsioneerimist, mis võivad samuti tekitada tõrke, kui adressaat ei ole nõus talle sõnumis omistatud staatusega. Näiteks soovitatakse pedagoogikas täiskasvanutel teismelistega rääkida kui endaga võrdsetega, sest teismelised ei talu täiskasvanute dotseerivat tooni, isegi kui jutt on

---

⁵ (Raag, 2011)

mõistlik.

Strateegilisele kommunikatsioonile on gruppidentiteetidest tulenevate filtrite mõistmine kriitilise tähtsusega, kuna kasvõi eestlaste ja venelaste vastastikune kommunikatsioon on taolistest filtritest vägagi sõltuv. See on võib-olla ka põhjus, miks Kremli enesest rääkivad narratiivid on olnud nii väikese mõjuga eestlaste hulgas.

3.2.3. Kommunikatsiooni hindamise eetiliseks aluseks on kavatsus.

Kuidas hinnata strateegilise kommunikatsiooni eetilist platvormi. Seda on Eesti ajakirjanduses ja sotsiaalmeedias teinekord ühekülgselt samastatud propagandaga, millel “ei ole kohta demokraatlikus riigis”⁶. Antud argument defineerib seega propagandat, kui instrumenti, millega riik võib kahjustada kodanike vaba tahte võimekust. Tunnistagem, et see argument on teatud tingimustel täiesti õigustatud. Eelkõige tuleks karta olukorda, kus riigil oleks monopolne seisund infoväljas, nii et teiste osapoolte vaba kõne on piiratum riigi omast. Eestis reaalses meediakeskkonnas jääb see argument aga nõrgaks, sest tegelikult on valitsuskommunikatsioon kontaktide arvu mõõtnes selgelt nõrgem näiteks meediast, rääkimata isegi veel sotsiaalmeediast. Mõelgem näiteks sellele, et rõhuv enamus inimesi ei saa riigi tegemistest teada mitte otseallikatest, vaid eelkõige läbi sõltumatu meedia, kus omakorda on oluliseks filtriks sotsiaalmeedia oma loendamatute jõuliste indiviidide või huvigruppidega. Tõlgenduste esitajaks ei ole mitte valitsuskommunikatsioon, vaid meedia, kes valitsuskommunikatsiooni tsiteerib. Tõestuseks on ministriumite või Riigi Teataja lugejate arv võrdluses Postimees.ee või Delfi.ee lugejate arvuga. Igaüks, kes on aga kokku puutunud suhtekorraldusega kasvõi erasektoris, teavad kui frustrerunud ollakse ajakirjanduses avaldatud tsitaatide konteksti või kommentaaride suhtes. Ka valitsuskommunikatsiooni kogukonnas valitseb aksioom, et mitte miski ei garanteeri mitte kuidagi, et meedia avaldaks alati sõnumi täpselt selliselt, nagu sa seda soovisid. Seega võib väita, et Eesti avalikus ruumis toimib efektiivselt “häälte” ja arvamuste paljusus. Juba ainuüksi 5-6 erakonna osavõtul toimuvad Riigikogu valimised ja Eesti kõrge koht meediavabaduse rahvusvahelises indeksis osutab, et meil on väga raske väita nagu oleks mingi väike grupeering riigis monopoliseerinud õiguse kommunikatsioonile.

Defineerime propagandat

Kummatigi ei ole kommunikatsiooni monopoliseerimine ainukene argument, millega peab arvestama. Klassikaliselt probleemile lähenedes tuleb alguses defineerida, mida me propagandaks peame.

Akadeemiline kirjandus esineb eesti kriitikute kontseptsioonist oluliselt laiemat propagandakäsitlust.⁷ Võib-olla ei ole eriti üllatuslik, et Venemaalt võib Presidendi administratsioonile lähedaste inimeste toimetatud sõnastikus leida suhteliselt neutraalse definitsiooni: “Suulisel või massiteabevahendite abil teostatud ideede levitamine ja populariseerimine inimhulkade teadvuses.”⁸ Lääne pool defineerivad Baines and O’Shaughnessy propagandat kui veenmiskommunikatsiooni, mis ei ole sugugi (rahvusriikide) ainuomandus. Sel viisil käsitletakse propagandana ka kommerts- ja sotsiaalreklaami või mitteriiklike huvigruppide kommunikatsiooni. Näiteks Thomas S. Bateman loeb Michael

---

⁶ (Lobjakas, 2015) <http://pluss.postimees.ee/3043837/ahto-lobjakas-sadul-ukssarve-seljas>

⁷ (Baines & O’Shaughnessy, 2013)

⁸ (Вепринцев, Манойло, Петренко, & Фролов, 2011) lk.307

Moore'i filmi "Roger and Me", kui näite anti-korporatiivsest propagandast, mis on üheainsa filmiga rohkem hoiakuid mõjutatud, kui korporatsioonide kõik varasemad vastupidised kampaaniad. Nimekirja jätkates võib leida, et nii *Al-Quaida*, *Daesh*, *Greenpeace* või *Occupy Wall Street* tegelesid veenmisega teadliku kampaania vormis. Eestis leiame nii LGBT kogukonna, Nihilist.fm taha kogunenud kanepilegaliseerijad või sootuks teisest ooperist EKRE kampaania massiimmigratsiooni vastu⁹. Lõpuks, kui ka eesti ülikoolides õpetatakse teoreetilist füüsikat, siis on sisuliselt tegemist teadusliku maailmavaate propagandaga. Seepärast mööngem, et propagandat kui veenmiskommunikatsiooni tervikuna häbimärgistada ei ole võimalik, sest see esineb väga erinevates vormides ja on tihti vastandlike eesmärkide teenistuses. Samas tahaks tunnetuslikult kuhugi tõmmata eetilise lubatavuse piiri.

Veenmine on igasuguse kõne üks olulisemaid funktsioone, nii et tegelikult ei olegi kõne, millel puuduks kavatsus adressaadi juures mingit mõju saavutada. Iga teadlik kõne tegeleb mõju provotseerimisega kas ühes või teises vormis. Neutraalset informatsiooni ei ole olemas, sest nagu me eespool juba nägime, on igal igal infokillul oma individuaalne konnotatsioon. Mingit informatsiooni edastades me teeme alati valiku, mida rääkida ja milliste sõnadega rääkida. See tähendab, et ka valitsuskommunikatsiooni raames ei ole nn "head" informeerimist ja "halva" väärtuskommunikatsiooni, sest mõlemad taotleavad mingit mõju. Kui me soovime leida avaliku eetika seisukohalt mingit hindamise alust, siis on väheviljakas arvustada kommunikatsioonivormi, mida võib hinnata pigem tema efektiivsuse kategooriates. Ehk kas näiteks karjumine on parim viis käibemaksu erisuste selgitamiseks?

Kõneteooria ja rääkija kavatsus

Tunduvalt asjakohasem on kommunikatsiooni hindamisel aluseks võtta kavatsus. Seda väidet sobib tõestama ka kõneteooria, nii nagu seda klassikaliselt arendasid John L Austin ja John Searle¹⁰. Laias laastus jagab antud teooria meie kõne ühelt poolt kirjeldavaks – "Päike paistab." ja teiselt poolt tegusid tegevaks. Näiteks sõnadega "Ma palun andeks" – ma sooritan andekspalumise teo. Seda loogikat edasi arendades võib öelda, et alati sooritatakse kõnega mingi tegu: väitmine, keeldumine, lubamine, palumine, rahustamine, ironiseerimine jne. Antud lingvistika teooria on mõneti ootamatult leidnud rakenduse ka julgeoleku maailmas läbi Kopenhaageni koolkonna (*securitization/desecuritization*). Selle koolkonna kohaselt algab julgeoleku käsitus alati kõneteost, millega mingi nähtus defineeritakse ohu või riskina. Ohud ja julgeolek ei ole selle lähenemise järgi mitte objektiivselt hinnatav tõsiasi, vaid ohtude intensiivsus ja problemaatilisus määratletakse neid just julgeolekuprobleemina käsitledes.¹¹

Tegu tehakse alati kavatsusega (*intentionality*) saavutada mingit tulemust. Kui Ludwig Wittgenstein ütleb üsna strukturalistide vaimus "*Meaning is use*," siis tähendab see laiendatult seda, et mingi lause tähendus ilmneb mingis kindlas kontekstis avalduva kavatsuse kujul. Me ei hakka tungima selle teooria paljudesse arengutesse, vaid tuletame sealt ainult ühe seisukoha. Et riik tugineb suuresti just "tegusid tegevatele" ehk *performatiivsetele* kõnetegudele. Ma olen siinkohal 100% ühel meelel Daniel Vaariku sissekandega

---

⁹ (TV, 2015) <http://pluss.postimees.ee/3353229/ekre-kasutab-kreml-propagandatrikke-vanad-kaadrid-serveeritakse-uute-pahe>

¹⁰ (Searle, 1969)

¹¹ (Mälksoo, 2009, nr 9) lk.1774

Memokraadis, “Strateegilisest kommunikatsioonist”¹² kus kogu poliitika taandatakse strateegiliseks kommunikatsiooniks. See tähendabki ju, et valitsuse kommunikatsioon ei pea konstateerima asju, vaid eeldatakse selgelt ka mingi olukorra muutmist. Näiteks: “Kuulutan koosoleku avatuks.” või “Mõistan kodaniku X surma poomise läbi.” või “Sellega on seadus Eesti iseseisvuse kohta vastu võetud.” Nende näidetes me näeme väga selget kavatsust kehtestada kõne läbi mingit olukorda ehk siis saavutada tulemust inimeste teadvuses. Kas me saame sel puhul eristada põhiseaduse vastuvõtmist, milles sätestatakse kõikide inimeste võrdsus seaduse ees ja teisalt valitsuskommunikatsiooni kampaania diskrimineerimise erinevate vormide teadvustamiseks? Mõni võiks öelda, et üks on seadus ja teine sallivuse propaganda, kuid kavatsuse mõttes on nad võrdsed.

Kas aga ei olegi inimeste kavatsuste hindamine eetika aluseks, nii nagu kavatsused ja väärtused on üksteisega orgaaniliselt seotud? Meil ei ole väärtusi, mida me ei suhestaks mingisse kavatsusse. Seega oleks vale mingit kõne või lausungit mõista hukka selle vormi põhjal, sest see on niigi väga spekulatiivne. Kui me ütleme näiteks propaganda – *propagare ehk laiendama* -, siis ei tähenda see eetika mõistes peaaegu mitte midagi. Me ei saaks isegi pahaks panna, kui üks inimene üritab teist veenda milleski – (*Ära jäta mind, sest ma tõesti armastan Sind.*) Oluliseks hindamiskriteeriumiks on ikkagi see, kuidas tõlgendatakse kõneleja kavatsust. Seega, kui riigi poliitika on väljendub esmalt läbi veenmiskommunikatsiooni, siis järelikult peame seda hindama eelkõige läbi mõju, mida kavatsetakse saavutada. Näiteks 2016 aasta jaanuaris-vebruaris Odini sõdalaste suhtes tehtud kriitilised avaldused soovisid vähendada omakohtu ja kontrollimatu vägivalda riski ühiskonnas, samal ajal kui Odini poolehoidjate tegevus kandis sõnumit, et riik nagunii ei suuda oma kodanikke kaitsta. Meedias olid üsna võrdselt esindatud mõlema poole narratiivid. Laiemas plaanis olid aga põhiküsimused juba tõeliselt eetilised: kuidas suhtuda teistsugusesse inimesse ja kas konkreetse indiviidi süüd saab laiendada tema perele ja rahvale?

Lisaks kõnetegudele võime konstrueerida vastupidisel ka nn. teokõne. See tähendab tegu, mis on sooritatud kavatsusega edastada sõnumit. Sel puhul on kommunikatsiooni mõttes määravaks just kavatsus, mis üritab kehtestada sündmuse tähenduse. Näiteks iga riigi karistused on teod, mille sõnum on eelkõige määratud ülejäänud ühiskonnale. Täna Euroopas aga näeme ühte teokõne kõige julmemat versiooni – terrorismi, kus kümnete või ka sadade tapetutega saadetakse sõnumeid miljonitele. Terrorismi, kui teokõne tähenduse dünaamika näitab, kuivõrd ka see on allutatud samadele reeglitele nagu tavaline kõne. Ühest küljest on teokõnele omistatav mingi kavatsus, mida võiks teo toimepanija eetika hindamise aluseks võtta, aga teisest küljest sõltub teokõne tähendus adressaadi jaoks kontekstist ja konkreetsetest tõlgendamise võrgustikest. Heaks näiteks on diskussioon *Al-Quida* ja *Daeshi* terrorirünnakute tähenduse üle. Lääne jaoks on esmaseks reaktsiooniks hirmu, viha ja kurbuse emotsioonid, siis tähenduste üle käib debatt. Ühtede jaoks tõuseb vajadus kätte maksta kõikidele moslemitele. Neid tuleks represseerida, maalt välja saata, mitte sisse lubada jne. Teiste jaoks esindavad need terrorirünnakud teatud äärmusliikumise sõnumeid ja seega ka vastutegevus tuleb suunata konkreetsete kurjategijate ja konkreetse ideoloogia vastu. Terroristide jaoks seisneb aga tähendus ühteaegu nii Lääne hirmutamises, kui ka iseenda jõu kinnitamis. Nende jaoks tuginevad kasvõi värbamissõnumid eeldusel, et

---

¹² (Vaarik, 20013) <http://memokraat.ee/2013/11/strateegilisest-kommunikatsioonist-ehk-sellest-mida-me-muidu-teeme/>

nad suudavad tegudega näidata oma jõudu. Demokraatia jaoks on taoline kommunikatsioon aga tõeliselt halvaks meetodiks, sest ühiskonna jaoks on tähenduste loomisel sel puhul emotsioonidel tunduvalt suurem roll kui ükskõik millisel ratsionaalsel analüüsil.

3.2.4. Kokkuvõte lingvistika teooriatest strateegilise kommunikatsiooni allikana.

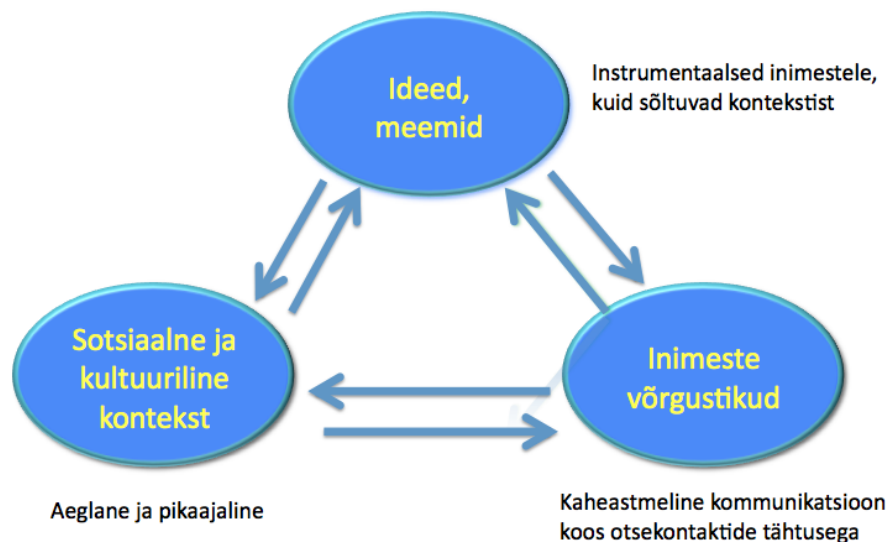
Lingvistika peamine panus strateegilisse kommunikatsiooni seisneb oma võimaluste piiride seadmises. Eelkõige tähendab see arusaamist, et kommunikatsiooni tähenduste ja mõju analüüsimisel ei saa me piirduda ainult mingi kindla sõnumi konstrueerimisega, vaid peame suhestuma ka üldise tähendusliku kontekstiga ja arvestama inimestega, kes kujundavad oma väga erinevates ühiskonnagruppides tõenäoliselt väga erinevaid tähendusi.

Kuivõrd strateegiline kommunikatsioon tegeleb eelkõige pikemaajalise mõjuga, siis tähendab see ka teadlikku tööd konteksti muutmisel. Viimane aga ei taandu sugugi “järjekindlale ajupesule”, vaid arusaamisele, et ka poliitilised sammud kannavad endas tähenduslikke kavatsusi ja tähendusi.

Seda kõike võib kokku võtta ka skemaatiliselt, kus ühiskonna hoiakud sõltuvad kolmest saarest.

Joonis 1. Mis mõjutavad inimeste hoiakute kujunemist ja sõnumite tõlgendamist?

Hoiakute kolm saart

Ideed. Kõige tüüpilisemalt käsitleme kommunikatsiooni läbi avalikku ruumi edastatud sõnumite ja ideede. Neil võib vahel olla väga kiire ja selge sõnum, näiteks “Valimised toimuvad kuupäeval xx”. Paraku peame esiteks arvestama, et iga sõnumit võib tõlgendada kas nõustuvalt, vastupidiselt või ka lihtsalt hulgaliste kõrvaltähendustega. Sõnumid on vajalikud pikemate protsesside käivitamiseks, kuid tuleb arvestada, et ebasobivate asjaolude kokkusattumisel võib nende mõju jääda väikeseks või olematuks. Niisamuti iseloomustab sõnumite tasandit lühiajalisus. Näiteks võib valetamise ja spinniga saavutada väga kiireid ja ulatuslikke reaktsioone ühiskonnas, kuid nende pikaajaline mõju ei ole garanteeritud. Heaks näiteks on valimiskampaaniad, mis saavutavad valimispäevaks mingi tulemuse, kuid juba järgnevate kuude jooksul see mõju hajub, kui üldine kontekst tegelikult ei ole muutunud. Kui valitsus käis Ida-Virumaal, siis tekitas see kahtlemata oma positiivse mõju, kuid selle

kapitaliseerumine sõltub pikemast konteksti loovast poliitikast. Ootuste juhtimine strateegilise kommunikatsiooni mõttes tähendab eelkõige kontekstiga arvestamist.

Kontekst. Kontekst on infoväli, mis sisaldab vastastikusel seoses olevaid arusaamu ümbritsevast sotsiaalsest, kultuurilisest, poliitilisest jne maailmast. Kontekst toimib alati konkreetse info tõlgendamise hetkel ja on sellisena alati muutuv. Kuna iga sõnumi tähendus sõltub tema tõlgendamise kontekstist ja see on valdavalt individuaalne, siis on kogu ühiskonnas sarnaselt mõistetud sõnumite edastamine vähe tõenäoline. Omal viisil võime öelda, et konkreetsetes situatsioonides saame me öelda ainult seda, mida kontekst meile lubab.

Näiteid:

- Gérard Chaliand toob näite kuidas Che Guevara pärast Kuubal toimunud revolutsiooni viis sama sõnumi Boliiviasse, aga kuna talupoegade hoiakud olid teised, siis Kuubas hästi toimunud sõnum ei leidnud Boliivias sugugi sarnast tõlgendust ja see kõik lõppes Che Guevara hukkamisega.¹³
- Getos elavatele töötutele väga raske seletada, et riigi majandus elab paremini, kui ei kunagi varem. Samal ajal võib samas keskkonnas leida heatahtlikku mõistmist sõnum, mille kohaselt valitsus ajab meelega teatud kodanikegruppi viletsusse.
- Kui eesti arsti paluda, et ta jääks alati Eestisse tööle, siis olukorras, kus Soomes makstakse sama töö eest oluliselt rohkem, on võimalik, et arst annab meie palvele negatiivse tõlgenduse.

Siit järeldub loogiliselt, et strateegilisel tasandil on just konteksti kui sotsiaalse keskkonna arendamine ka strateegilise kommunikatsiooni suurim väljakutse. Just seetõttu ei ole võimalik strateegilist kommunikatsiooni käsitleda lahus riigi ülejäänud poliitikast. Selles valguses oli 2015. aasta pagulaskommunikatsiooni kõige olulisem strateegilise kommunikatsiooni eeldus sisulise poliitikadokumendi "Pagulaste vastuvõtmise tegevuskava" valmimine augustis 2016, sest sellega loodi reaalne raamistik, mis määras Eesti riigi käitumise pagulaste vastuvõtmisel. See tähendab, et loodi uus reaalsus, mida oli võimalik kommunikeerida. Loogika peitus arusaamises, et kui inimesed praktikas näevad, et pagulasi on võimalik lõimida, siis langeksid ära ka suuremad teadmatused põhjustatud hirmud. Sellist reaalsuse ja otsekontaktidest tuleva teadmise konteksti ei asenda mitte miski.

Inimvõrgustikud. Inimvõrgustikud on organiseeritult või spontaanselt omavahelistes suhetes olevad inimgruppid, mille identiteedid kannavad eristatavaid väärtusi ja võimusuhteid.

Kui inimene puutub kokku mingi informatsiooniga, siis lõpliku tõlgenduse ta annab sellele valdavalt oma tutvusringkonna mõjul. Näiteks, kui õpetaja manitseb koolis lapsi mitte suitsetama, siis sõltub tema jutu mõju sellest, mida klassi mitteformaalsed liidrid omavahel räägivad. See kõik võib toimuda pehme enesetsensuurina, aga ka väga otsese rünnakuga teisitimõtlejate suhtes: "Kui Sa tahad meiega olla, siis sa ... seda ei tee!" Piltlikult öeldes võib president öelda mida tahes ja ajalehed arvata sellest samuti, mida tahes, otsustavaks kujuneb see, mida räägivad mehed poe taga õlut juues, jaaniõhtul liha grillides või naised saunas.

Põhimõtteliselt võiks inimvõrgustike mõju tähendustele avalikus ruumis käsitleda ühe osana kontekstist, aga praktiliselt on inimvõrgustikud peamisteks konteksti muutuste kandjaks. Mitte ilmaasjata ei tegelenud näiteks KGB Külma sõja ajal lisaks klassikalisele propagandale

---

¹³ (Chaliand, 2008) lk .37

ka inimvõrgustike toetamise ja loomisega. Sel eesmärgil finantseeriti Lääne kommunistlikke parteisid, rahastati rahuliikumisi jne.

Praktilisemal tasandil tuleb aga arvestada järgnevate järeldustega:

- Esiteks, Iga strateegiline kommunikatsioon tegu peab algama sotsiaalse keskkonna analüüsiga. Sellisel viisil on poliitika iseenesest strateegiline kommunikatsioon, kuna on suunatud keskkonna mõjutamisele. Nii oli Eestis näiteks Vabadussõja alguse üks olulisemaid strateegilise kommunikatsiooni sammudest mõisate natsionaliseerimine, mis saatis võimsa sõnumi seni umbusklikele eesti talupidajatele.
- Teiseks, iga suurema narratiivi edukus sõltub sellest, kuidas defineerida inklusiivselt kommunikatsiooni adressaati – ehk ütelda, mis on see “*meie*”, millega sõnumi adressaat soostuks ühinema. Narratiivi edukuse tunnuseks on seega tema võime tekitada poolehoidu.
- Kolmandaks defineerida selline sotsiaalne võimustruktuur, milles adressaat tunneks ennast turvaliselt. Seejärel on ehk võimalik ka konkreetse sõnumiga jõuda mingi osani fragmenteerunud ühiskonnast.

3.2.5. Pagulaskriisi näide.

2015. aasta pagulaskriisi puhul võisime näha, kuidas toimuvat debatti kujundas eelkõige kontekst. Eesti spontaansetes narratiivides on üheks suuremaks teemaks olnud Nõukogudeaegse kontrollimata immigratsiooni trauma, millele tagajärjel oli sisseränne taasiseseisvuse esimesel 25 aastal sisuliselt tabuks. Konteksti osaks oli ka sotsiaalne tegelikkus, Eestis oli iseseisvusaja reaalne sisseränne olnud minimaalne, mis tähendas, et nii inimestel laiemalt, kui ka riigiaparaadil puudus laiem otsene kogemus sisserändajatega. Konteksti kuulus faktiliselt seegi, et Lääne-Euroopal on olnud ka väga olulisi ja ajakirjanduses kajastatud sisserändajatega seotud probleeme, mida on sobitunud Eesti enda migratsiooniskeptilise narratiiviga. Sellises olukorras nägime, kuidas Eesti jaoks tunduvalt noorem Euroopa solidaarsuse sõnum pörkas väga valusalt kokku paljude jaoks vanema ja laialdasema rändepelgliku narratiiviga Eestis. Tõe huvides tuleb tunnistada, et Eestis on ka märkimisväärne hulk inimesi, kelle jaoks rahvusvaheline solidaarsus on samuti enesestmõistetav. Iseseisvusaeg on avardunud maailmaga loonud ka uue suurema maailma konteksti, mis on tähenduslik peamiselt rohkem reisinud ja noorema elanikkonna hulgas. Seni võisid need narratiivid elada rahulikult ka kõrvuti, sest nende kandjad ei pidanud üksteisesse suhestuma. Nüüd see muutus.

Riigikantselei tellitud pagulaste teemalised uuringud näitasid samuti inimeste võrgustike tähtsust, kuna erinev suhtumine oli selgelt lokaliseeritav erinevate sotsiaalse taustaga gruppide kaupa¹⁴. Sisserände suhtes kõige skeptilisemad inimesed oli pigem vanemad ja pigem väikelinnades ja maal, kus keskkonda iseloomustabki konservatiivsus, siis skaala

---

¹⁴ (Emor-TNS, 2015) https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/failid/arvamusuuring_eesti_elanike_suhtumisest_pogenikekriisi_dets2015.pdf

vastasäärmuse tunnuseks on pigem noorus ja keskmisest kõrgem haridustase, keda on mõjutanud niihästi osalemine avatud kosmopoliitses meediaruumis kui ka Eesti iseseisvuse ajal saadud liberaalsem haridus.

Inimvõrgustike tähtsus ilmselt suureneb aja jooksul veelgi, kuna see on interneti ajastul seotud ka tehnoloogilise määratusega. Pagulaskriisi ajal näitas Riigikantselei tehtud monitoring, et vähemalt poole eesti elanikkonna kõige mõjukam kommunikatsioon toimus kas läbi otsekontaktide või sotsiaalmeedias.¹⁵ Sel puhul on tasub meenutada väljendeid “algorütmide ohvrid” ja “kõlakambri efekt”, mis tähistavad nähtusi, kus sotsiaalmeedia ja interneti uudistemootorid töötavad nii, et kui inimene on mingi teema vastu huvi tundnud, siis söötab tehnoloogia inimesele ette juba sarnaseid lugusid ja isoleerib teda teistsugustest seisukohtadest. Kui sinna juurde lisada inimeste loomulik kalduvus suhelda pigem mõttekaaslastega, siis võib internetis näha hulgaliselt gruppe, kus sarnaselt mõtlejad “kütavad ennast üles”. Iga väljastpoolt gruppi tulev informatsioon on eelkõige filtreeritud ja tõlgendatud läbi grupi sees valitseva ideoloogia.

See on kaasaegse infoühiskonna paratamatu nähtus, mis samas soodustab polariseerumist.

3.3. Ühiskonna sotsiaalne mitmekesisus on fakt

Poliitilise kommunikatsiooni suurim paradoks peitub sellest, et retoorika tasandil soovitakse tihti esindada kõiki riigi või rahvusgruppi liikmeid, kuid samal ajal on ühiskond liialt killustunud, et neid sõnumeid üheselt mõista. Kõik üldistavad väited poliitilises kommunikatsioonis on enamusel juhtudel ebateaduslikud ja populistlikud. Sotsioloogia pigem ei kinnita, et “kõik eestlased on .... (sallivad/sallimatud, fashistid, ilusad jne) või “kõik venelased on... (Eestile ebalojaalesed/lojaalsed, putinistid, imperialistid jne). Sotsioloogia võib ütelda, et eestlased on võrreldes mingi teise näitajaga kas rohkem või vähem mingi hoiakut esindajad.

Eesti strateegiline kommunikatsioon tugineb oma analüüsides paarile regulaarselt tehtavale uuringule, mille seas olulisemateks on:

1. Avalik arvamus ja riigikaitse, Kaitseministeeriumi tellimusel Turu-Uuringute AS,
2. Eesti ühiskonna integratsiooni monitoring, Kultuuriministeerium tellimusel Balti Uuringute Instituut, Tallinna Ülikool ja Praxis
3. Arvamusuuring Eesti elanike suhtumisest põgenikekriisi, Riigikantselei tellimusel TNS-Emor
4. Eesti Inimarengu Aruanne, Eesti Koostöö Kogu

Nendele uuringutele lisanduvad väiksemad *ad hoc* uuringud ja olulisi võrdlusmomente tuleb ka Euroopa Sotsiaaluuringust¹⁶ ja Eurobaromeetrist.¹⁷

Neil kõigil uuringutel on üks ühine sõnum: eesti ühiskonnas võib leida väga erinevate hoiakutega inimesi. Hoiakud, mida kannavad kõige rohkem inimesi, moodustavad ka nn.

---

¹⁵ Riigikantselei meediamonitoring tuvastas, et traditsioonilises meedias olid 2015 aasta suvel ülekaalus pigem pagulaste suhtes positiivsed hoiakud, samal ajal kui avaliku arvamusuuringud näitasid, et eesti elanikkonna hulgas oli pagulaste suhtes negatiivselt häälestunud inimesi rohkem kui pooldajaid.

¹⁶ <http://www.europeansocialsurvey.org/about/country/estonia/estonian/index.html>

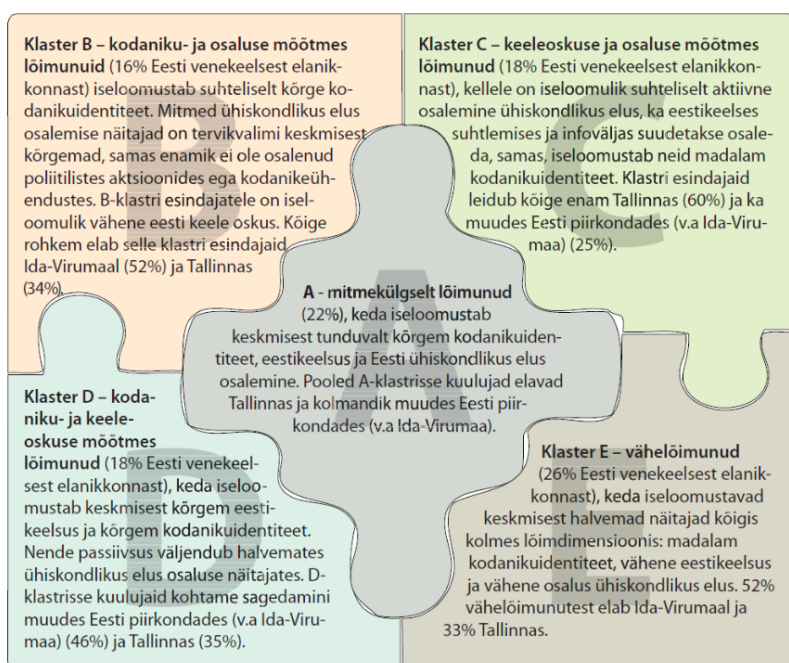
¹⁷ <http://www.europarl.europa.eu/et/euroopa-liidust/eurobaromeeter.html>

“kogukondliku standardi”. Sellest välja jäävaid inimesi käsitletakse niihästi äärmuslaste kui ka vähemusgruppina. Päris kindlasti on ka Eestis keskmiste hoiakute suhtes neid äärmuslikke hoiakuid, mida populistlikes käsitlustes võimendatakse. Neid äärmusi ei tohi ei ignoreerida ega ka mitte demoniseerida.

Arvestades, et Eesti strateegilise kommunikatsiooni üheks peamiseks eesmärgiks on ühiskondlik sidusus, siis tuleb seda vaadelda kahel suunal, nagu seda soovib ka Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring: kõigepealt milline on põlielanike valmisolek lõimida uusasukaid ja teiseks, milline on uusasukate valmisolek ise lõimuda. Neist esimese küsimuse puhul võime hinnata, et Eestis on erinevate uuringute järgi umbes 15 – 30 % eestlasi, kelle baashoiakud ei soodusta lõimumist. Sellesse gruppi kuuluvad arvamused, et erinevatest rahvustest ja rassidest inimesed ei ole võrdsed või erinevatest rassidest inimesed ei ole võrdselt intelligentsed. Need hoiakud on konfliktis ühiskonna enamuse hoiakutega, mida väljendab ka Eesti põhiseaduses kokku lepitud paragrahv 12: “Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. »

Nende arvude põhjal võib väita, et “Kui on must, näita ust” tüüpi avalik rassism on Eestis küll olemas, aga see ei iseloomusta kaugeltki mitte kõiki eestlasi. Omalaadne tunnistus rassismi vähesele salongikõlbulikkusele on see, et ka parempoolsed jõud on pigem valinud oma lahingratsuks islami demoniseerimise, kui jätkuvalt rasside ebavõrdsuse teema.

Sarnaselt võib vaadelda ka Eesti venekeelse elanikkonna hoiakuid. Ehkki nii Kremli teatud narratiivid, kui ka eestlaste teatud populistlikumad käsitlused tahaksid vastandada konfliktis kõiki eestlasi kõikidele kohalikele venelastele, siis sotsioloogilised uuringud ei tõesta taolist üldistamist. Eesti Ühiskonna Integratsiooni Monitooring 2015 pakub analüüsiks lõimklastrid, kus hinnatakse korraga nii kodanikuidentiteeti, keeleoskust, kui osalemist ühiskonna elus.

Allikas: Lõimimisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring, RASI, 2013

EIM 2011 lõimklastrid kirjeldavad eesti keelest erineva emakeelega sihtgruppe kui a) ühtlaselt kõigis kolmes dimensioonis lõimunud (21%); b) tugevalt õiguslik-poliitiliselt, kuid nõrgalt keeleliselt lõimunud (16%); c) keeleliselt hästilõimunud, kuid madala kodanikuidentiteediga (13%); d) valdavalt määratlemata kodakondsuse ja nõrga keeleoskusega (28%); e) suurel määral Vene Föderatsiooni kodakondsusega ja valdavalt vanemas eas (22%) isikud.

Selle asemel, et Eesti venelasi käsitleda ühtse massina tuleb arvestada palju kirjuma dünaamikaga, kus kõrvuti eksisteerivad erinevad faktid. 2015. aastal väärtustas Eesti kodakondsust 65% Eesti venelastest. 2016. aasta kevadel pidas 68% Eesti muukeelsest elanikkonnast vajalikuks relvastatud vastupanu osutamist kui Eestit ründaks mõni riik. Vanusegrupis 15 – 34 on tervelt 69% eesti vene meestest küsitluse järgi valmis ise osalema Eesti kaitsetegevuses. See protsent on 47% kui võtta kõik mehed ja naised kokku kõikide vanusegruppide lõikes. Need on kõik faktid, mis ütlevad, et Eesti venekeelse elanikkonna hulgas on märkimisväärne osa neid, kelle riigiidentiteedis ei ole mõtet kahelda. Samas võime sinna vastu panna ka teised protsendid, mille kohaselt erinevate uuringute järgi on 10 – 30% Eesti venelastest ei soovi ennast identifitseerida Eesti kaudu, ei tunne uhkust või heameelt Eestis elamise üle jne.

Seega on Eestis tõepoolest ka venelasi, kes teadlikult vastanduvad Eestile, aga nende hoiakuid ei ole võimalik üldistada kogu muukeelse elanikkonna suhtes. Niisamuti ei saa automaatselt ütelda, et nende hoiak on igal juhul Eestile ohtlik, kuna mõttevabadus on samuti üks meie ühiskonna alusväärtustest.

3.4. Vähemusgrupid ja strateegilise kommunikatsiooni hoiakud

Tavalises ühiskonnas on alati palju vähemusgruppe. Igaüks meist kannab mingis küsimuses vähemusidentiteeti: klassikalise muusika kuulajad, suurelapselise pered või mobiili ID kasutajad jne. Isegi suurima Eesti erakonna toetajad on kogu ühiskonna suhtes vähemusgrupp, sest reaalselt kuulub neile maksimaalselt kolmandiku ühiskonna hääled ja mitte enamuse kodanike hääled. Kui minevikus oli demokraatia suureks ülesandeks enamuse võimu kindlustamine privilegeeritud vähemuse vastu, siis täna nõuab sama suurt tähelepanu iga üksiku võimuta vähemuse kaitse võimu teostava enamuse vastu. Loogika seisneb selles, et kui kaitstes võrdsuse põhimõtet, kaitseb enamus alati lõppkokkuvõttes iga üksikut oma liiget. See on demokraatia.

Reaalses maailmas põrkavad taolised põhimõtted mõnikord vastuolulistele konfliktidele ja seetõttu ei ole vähemuse ja enamuse suhe alati ühetähenduslik. Julgeoleku strateegilise kommunikatsiooni tähelepanu all on Eestis ka need teemad, kus mõned vähemusgrupid ei ole rahul iseenda või riigi olukorraga ja on valmis selle muutmiseks kasutama vägivalda või muid põhiseadust eiravaid lahendusi. Teatud tingimustel võivad ühiskonda destabiliseerida üheaegselt kaks vastastikku sõltuvuses olevat arengut: vähemuse radikaliseerumine ja sellele reaktsioonina tekkiv vastasrind moodustumine, mis kokku suurendab polariseerumist. See kõik võib väljenduda vägivaldas, omakohtus, terrorismis jne. Tänapäev Eestis ei ole teravaid kriise, kus radikaliseerumine on jõudnud vägivaldsete tegude staadiumi, kuid kahtlemata oleme näinud taoliste vastaseisude algeid. Seega muu maailma analoogide mõttes on ka Eestil riske, millega tuleb arvestada.

Riskide hindamisel tuleb arvestada kolme eeldusega:

1. radikaliseerumiseks sobilik sotsiaalne keskkond,
2. ideoloogiline kontekst,
3. päästikuna toimiv üleskutse või tahe olukorda vägivaldselt muuta.

Neist eeldustest on oluliseim sotsiaalne keskkond, sest see on ainuke, mida riik saab oma poliitikaga oluliselt mõjutada. Nagu näitab kasvõi praegune *Daeshi* kampaania, on asümmeetriliselt toimiva vaenulike sõnumite tõkestamine kaasaegses infole põhinevas ühiskonnas sisuliselt võimatu, kuid võimalik on mõjutada keskkonda, kus toimub nende sõnumite tõlgendamine. Radikaliseerumist soodustab väike sotsiaalne mobiilsus, sotsiaalne isoleeritus, madal haridustase ja sissetulek. Euroopa ja Ameerika viimaste kümnendite radikaliseerumispraktika on näidanud, et vägivalda teele on eelkõige pööranud inimesed, kellel ei ole enam usku, et neil on võimalik tavalisi reegleid järgides oma saatust muuta.

Selles valguses sisaldavad Eestile riske ka varandusliku ebavõrdsuse suurenemine või haridusliku klaaslae tekkimine. Mitte juhuslikult ei ilmne ka Eestis korrelatsioon, kus kõige suurem võõravaenulikkus on seotud madala hariduse ja piirkondliku isoleeritusega.¹⁸ Samamoodi me näeme Eesti venekeelse elanikkonna vähemusgruppides sarnast dünaamikat Lääne-Euroopa etniliste vähemusgruppidega.

Samas ei tohi antud pilti ka liialt lihtsustada, sest Araabia kevade näitel räägiti Tuneesia ja Egiptuse puhul sellest, kuidas sotsiaalsete rahutuste mootoriks oli hariduse saanud ja hiljuti ennast teadvustanud keskklass, kes tajus oma edasise sotsiaalse arengu võimalusi piiratuna. Niisamuti ei saa radikaliseerumise tulemust samastada alati terrorismiga. Terrorismi nn. “üksikute huntide” profiilis on täiesti arvestataval hulgal lihtsalt keerukaid isiksusi, sotsiopaate, muid patoloogilisi juhtumeid või lihtsalt asjaolude kokkulangemist, mis takistab ka nende varast tuvastamist. Terrorism on üks paljudest radikaliseerumise avaldusvormidest, kuid kaugeltki mitte ainus. See tähendab, et keskkonna kujundamise konteksti me räägime pigem radikaliseerumisest, mis suudab võtta massiliste vägivaldaliikumiste vorme, samal ajal kui terrorism on oma hirmuäratavast mainest hoolimata ei ole kunagi ühiskonna korda ümberlukkav jõud.

Sotsiaalse keskkonna järel tuleb arvestada ideoloogilise kontekstiga. See tähendab avalikus ruumis spontaanselt liiklevaid narratiive ja väärtussüsteeme, mis justnagu ei vaja enam tõestamist. Sel puhul võib tegemist olla keskselt ja teadlikult aktualiseeritud ideoloogiaga, mida me nimetame tihti propagandaks, aga ka folkloorse suust-suhu kanduva ideoloogiaga. Viimase heaks näiteks on kuulujutud, mille huvitavaks näiteks on sõjajärgses Eestis ringelnud kuulujutud inimliha kasutanud vorstivabrikutest.¹⁹ Eda Kalmre on neid jutte uurides väga hästi näidanud ka antud folkloori üldisemat seost ühteaegu nii sõjajärgse viletsuse ja poliitilise surutise kontekstiga, kui ka üldisema umbusu vaimsusega. 2015 aastal liiklesid Eestis kuulujutud, nagu oleks öösel salaja maandunud Tallinna lennuväljal lennukid, millega Eestisse toimetati mitu tuhat pagulast. Sellinegi kuulujutt sai tekkida ainult teatud eelduslike narratiivide olemasolul.

Radikaliseerumise ideoloogilise konteksti eeldus on Eestis olemas vähemalt kahel vastanduval kujul. Ksenofoobia ideoloogia tugineb rahvusvahelisel valge rassi ja euroopa tsivilisatsiooni väljasuremise narratiivile ja niisamuti on Kremli mõjutustegevus alles hoidnud

---

¹⁸ (Emor-TNS, 2015) Arvamusuuring Eesti elanike suhtumisest põgenikekriisi, Riigikantselei tellimisel TNS-Emor

¹⁹ (Kalmre, 2008)

ka “Rünnaku all oleva Vene maailma” narratiivi. Siia võime lisada ka kitsamalt rünnaku all oleva eestluse narratiivi. Kõikidel neil juhtumitel võivad indoktrineeritud inimvõrgustikud tunda, et nende tahet diskrimineeritakse.

Vastutegevus ideoloogilisele kontekstile on demokraatia tingimustes väga vastuoluline teema. Autoritaarsem vastus on sõnavabaduse piiramine ehk tsensuur, mis aga on tõestanud oma väikest efektiivsust. Kui meie ülejäänud ühiskonna ja majanduse edu tugineb informatsiooni integreeritusel igasse elu valdkonda, siis on võimatu seda eraldiseisvas sektoris sulgeda. Seda enam, et kõige mõjuvõimsam kommunikatsioonikanal on endiselt näost näkku toimuv otsekontakt ja ka kõige karmimatel diktatuuridel ei ole selle kärpimine lõpuni õnnestunud. Tsensuuriga on võimalik saavutada lühiajalisi tulemusi ja aeglustada info liikumist, aga seda lõpuni peatada ei olegi võimalik. Eesti jaoks on tsensuur vastuvõetamatu aga eelkõige väärtuste mõttes. Seetõttu ei kaalutleta rahu ajal tsensuuri rakendamist. Iseküsimus on sõjaajas, mil meediat on konfliktides kasutatud ka otsese relvastatud võitluse juhtimise instrumendina. Sellisel juhul on teatud piirangud meediale võimalikud, selleks et aeglustada võimaliku vastase käsu andmise kiirust. Taoliste meetmete kasutamise eeltingimuseks on riigikogu või presidendi poolt välja kuulutatud erikord ja sellisena see ei kuulu demokraatliku ühiskonna normaalse toimimise juurde.

Demokraatlikus ühiskonnas on ideoloogiale vastutegevuse loomulikuks vormiks narratiivide võistlus. Kui me ei suuda üksteist veenda mingis paremas tulevikuvisionis, siis olemegi tulevikuta.

Lõpuks on vägivalda puhkemiseks või terrorirünnakuteks möödapääsmatult vaja päästiksündmust või üleskutset tegudele. Lääne-Euroopa *Daeshi* ja muude islamiäärmuslaste rünnakute taga on alati olnud üleskutsed “Pühale sõjale”. Nice’i promenaadi terroristi oluliseks päästikuks on analüütikud pidanud paar nädalat varem *Daeshi* propagandas toimunud pööret, kus *Daeshi* territooriumi kahanemise järel Iraagis ja Süürias, esineti uuenenud üleskutsetega rünnakuteks välismaal. 21. Mail 2016 esines *Daeshi* kõneisikuks peetud Abu Mohammad al-Adnani kõnega, kus kutsus tegema selle aasta Ramadani uskumatute (*kuffar*) kannatuste kuuks. Eriline rõhk selles kõnes oli ülekutse rünnata justnimelt Ameerikas, aga Iisraelis ja Euroopas. Hilisemate Orlando ja Nice’i rünnakute valguses on tähendusrikkad sõnad, milles lubati, et “väikseim tegu, mida sa teed nende maal, meeldib meile rohkem, kui suurim tegu siin. (*Daeshi* territooriumil.)”²⁰ Omal moel on see ka spinn, mille abil on võimalik erinevaid rünnakuid hiljem endale omistada.

Eestis on seni olnud vaid üks päästiksündmus: Pronkssõduri äraviimine ja sellega seoses tehtud üleskutsed vene elanikkonnale. Tookord suudeti sündmuste eskaleerumine ära hoida, ehkki mustema stsenaariumi jaoks vene sotsiaalmeedias üleskutsed verevalamisele. Lõpptulemusena on oluline toimunu siiski paigutada suhtelisuse konteksti, sest massirahutustes osales arvuliselt umbes 1 % vene elanikkonnast. Kogu sündmuse kommunikatiivne mõju oli aga muidugi tunduvalt laiem. Omamoodi päästiksündmuseks oli ka 2015 aasta rändekriis, mis viis Põhjamaades Odini sõdalaste rühmituse moodustamiseni. Ka selles üleskutses oli põhimõtteline umbusaldus riigi suutlikkuse suhtes oma kodanikke kaitsta.

Julgeolekulise strateegilise kommunikatsiooni tegevustest on rahu ajal oluliseim ennetus. Ennetus tähendab kõigi nende sotsiaalsete ja majanduslike poliitikate toetamist, mis suurendavad inimeste sotsiaalset mobiilsust ja vähendavad isoleeritust. Eesti puhul on

---

²⁰ (The Counter Jihad Report, 2016) <https://counterjihadreport.com/tag/abu-muhammad-al-adnani/>

strateegilise kommunikatsiooni esmane poliitikasoovitus seotud Ida-Virumaa eriprogrammidega ja laiemalt ka haldusreformi kui ühe regionaalarengu vormiga. Seejuures on jätkuvalt kriitilisteks arenguteks rahvaarvu vähenemisega seotud riigi muutumine õhukesemaks ja seni jätkunud ääremaastumine. See tähendab, et kodanike kaasatus on möödapääsmatu, kui maksumaksjate baasi vähenemisega riigi võimekus faktiliselt väheneb. Kui päästekomandosid ja politseipatrulle on vähem, siis peab elanikkond sellega teadlikult kohanema nii, et asemele ei astuks seadusriigi nõrgenemine. Vabatahtlikud päästjad, abipolitseinikud ja kaitseliitlased on jõud, mille vastutust me täna ei ole veel lõpuni tajunud.

Teise ennetuspoliitika meetmeks on uusmigrantide tugevam lõimumisprogramm. Sellel on kaks eesmärki. Ühest küljest ei vaja Eesti uusi ripakilejäänud inimesi, aga teisest küljest on reaalselt lõimunud uusmigrandid parim rahustus ksenofoobsetele hirmudele. Ksenofoobia ja rassismi meeoleude puhul on aga ühiskonna muutuste raskuskese kodanikuühiskonnal, kuna selleks et riigi deklareeritud põhiseaduslikud võrdse kohtlemise reeglid kehtiksid, peavad inimvõrgustikud neid ise oma tegevustes loomuliku osana kehastama.

Teravate kriiside staadiumis on strateegilise kommunikatsiooni esmaseks ülesandeks eskalatsiooni vältimine ja polariseerumise vähendamine.

Vähemusgrupe iseloomustab tihti seaduspära, et mida rohkem nad soovivad muuta oma *status quo*'d ühiskonnas, seda rohkem nad pretendeerivad tunduvalt laiema kogukonna: näiteks “kogu rahva” või “kõikide rõhutatud eestlaste/venelaste jne” esindamisele. Sisuliselt tähendab see alati vastandumise narratiivi, mis sisaldab provokatsiooni ka kõikidele neile, keda vastasena tituleeritakse. *Daeshil* on narratiiv, kus nemad on ainsad õige islami esindajad ja kõik teised seetõttu uskumatud, Euroopa paremäärmuslased väidavad, et nad esindavad kogu euroopa tsivilisatsiooni ja kõik nende vastased on Euroopa vastased, Eestis me näeme, kuidas ideoloogiliste identiteetide konflikti asemel pakutakse teinekord välja rahvuste konflikti. Kui need narratiivid vastu võtta, on tulemuseks konflikti eskalatsioon. Oluline on sellises olukorras mitte ise kasutada sildistamist, mis sunniks kaitsepositsioonidele ka neid inimesi, kes eelnevalt ei suhestunud äärmusrühmitustesse. Mitte kõik moslemid ei ole terroristid ja isegi mitte kõik pagulasvastased ei ole rassistid. Riigikantselei tellitud uuringu järgi on ka pagulaste vastane hoiak seotud erinevate motiividega. Kui liberaalsema poole esindajad kasutasid “rassisti” silti kergekäeliselt, siis võõrandati sellega endast ka neid pagulaspelglikke inimesi, kellega muidu oleks jõutud kompromissideni. Samasugust dünaamikat võime näha ka eesti-vene rahvussuhete puhul, kus äärmuslased üritavad mõlemalt poolt kaaperdada diskussiooni. Kui neid tajutakse ohuna, siis on nad ka meedias üleesindatud.

Oluliseim Eesti strateegilise kommunikatsiooni põhimõte ütleb, et taoliste konfliktide puhul on esmane ülesanne leida võimaliku vastasega dialoogiks ühisosi, selle asemel, et keskenduda sellele, mis meid lahutab. Ja alles seejärel saab defineerida neid küsimusi, milles ei ole oma väärtusi mitte reetes võimalik taganeda.

IV OSA – STRATEEGILISE KOMMUNIKATSIOONI LÄTTEID MILITAARMÕTTE ARENGUS

Kui me eelnevalt käsitlesime lingvistika lätteid strateegilise kommunikatsiooni mõistmisel, siis samavõrd oleks asjakohane vaadelda ka mõningaid viimase poole sajandi arenguid militaarmõtte arengus. Taoline argumentatsiooni valik võib tunduda üllatav, sest tegelikult on

olemas spetsiifiline akadeemiline traditsioon nii valitsuskommunikatsiooni kui ka üldisemalt avaliku sektori kommunikatsiooni uurimiseks. Näiteks mõjupõhisest muutusteooria analüüsist rääkides on tihti referentsiks eelkõige aastakümnete jooksul läbiviidud tervishoiuga seotud kommunikatsiooniuringud, mida on metodoloogiliselt kasutanud ka antiterrorismi ja deradikaliseerimise kommunikatsioon. Nende uuringutega seotud käitumismuutuste teooria märksõnu loendavad Paul ja Sayers terve rea: innovatsiooni levitamine teooria, agenda seadmise teooria, raamistamise teooria, R. Petty ja J. Cacioppo mudel (*elaboration likelihood model* ehk ELM), tervise uskumuste mudel, Witte mudel (Extended Parallel Process Model ehk (EPPM), terviklik käitumismuutuse teooria, Bandura sotsiaalkognitiivne või sotsiaalse õppimise teooria, Fishbeini ja Ajzeni “plaanitud käitumise teooria” jne²¹ Samas on kõikide nende teooriate rakendamisel tihti ette heidetud tulemuste vähest efektiivsust, mida me oleme ka eespool käsitlenud. Just seetõttu on käesoleva peatüki eesmärgiks astuda samm tagasi ja vaadelda üldisemat konfliktiteooriate konteksti, et näha kuidas on seal suhestatud üldisemad poliitilised eesmärgid, kineetilise jõu kasutamine ja strateegiline kommunikatsioon. Antud peatüki eraldi põhjendus peitub ka asjaolus, et militaarteooriates on viimase sajandi jooksul palju tähelepanu pööratud mittekonventsionaalsetele sõjapidamise teooriatele, mille väljenduseks on ka omalaadseks trendimõisteks kujunenud “hübriidsõda”. Lõpuks on see temaatika Eestile tähtis seetõttu, et Eesti kaitsepoliitika aluseks on samuti laiapindne käsitlus riigikaitsest, mille teorianiidid viivad samade lätete juurde.

4.1. Mittekonventsionaalse sõjapidamise teooriate areng

Järgnevalt käsitleme mittekonventsionaalset sõjapidamist kõigepealt ülestõusu teooria valguses, et seejärel vaadata ka riikidepoolset perspektiivi. See tähendab ülevaadet nn. stabiliseerimisoperatsioonide ja mässutõrje teooriate vastuolulisest arengust. Antud ülevaate eesmärgiks on vaadelda vägivalla ja kommunikatsiooni suhteid erinevates poliitikate käsitlustes.

USA armee doktriinis *U.S. Army Counterinsurgency Field Manual FM 3-24*²² sissejuhatuses tuuakse taolise doktriini tähtsuse põhjendusena ära asjaolu, et just 20. sajandil algab mittekonventsionaalse ehk sissisõja ajastu. Loomulikult on erinevad ülestõusud ja nende mahasurumine niisama vana nähtus, kui riigidki, kuid kaasaegsete demokraatlike riikide sõjad on pannud sellele vanale nähtusele oma uue pitseri. 20. sajandi ameeriklaste perspektiivis algas antud problemaatika Filipiinide ebaõnnestunud iseseisvussõjaga (1899–1902). Samamoodi kärises Briti impeerium mitmest kohast nii Lõuna-Aafrika Boeride sõdade²³ ja seejärel ka Iiri Iseseisvussõjaga (1919 -1921). Taoliste konfliktide tunnuseks on vastasseis, kus ühel poolel on konventsionaalne armee ja teisel poolel on peamiselt mingi ideoloogia põhjal mobiliseerunud sissid. David Petraeus liigitab sinna ka Nõukogude Vene kodusõja, milles konventsionaalseks armeeks loeb ta noort Punaarmeed ja vastasjõuks erinevaid kontrevolutsionääre. Loeme meiegi bolševike korraldatud riigipööret kokkuleppeliselt meie ülevaate alguspunktiks.

---

²¹ (Paul & Sayers, 2016)

²² (US Army and Marine, 2007)

²³ I Inglise-Boeri sõda (1880-1881) ja II Inglise-Boeri sõda (1899-1902)

4.1.1. Vasakpoolsest revolutsiooniteooriast

Venemaa bolševike revolutsioon 1917. aastal tugines ligi sajandipikkusele revolutsioonide mõtestamise teooriale. Selle ühe haru võib tagasi ehk viia Ameerika kodusõja või Prantsuse revolutsiooniga üles tõstetud “rahva tähtsustamise” paradigmat, kuid Venemaa puhul oli märkimisväärne, et veel 1925. aasta dekabristide ülestõus oli klassikalisel kujul eliidi riigipöörakatse. Kummatigi kõik muutus järgnevate kümnendite jooksul, nii et nn. *narodnikute* “rahva sekka” minek 1870-ndatel aastatel tähendas juba uut taktikat. Nüüd alustati kõigepealt süsteemset agitatsioonitööd massides, keelitamaks talupoegi vastuhakule. Selles liikumises näeme kahte olulist aspekti: 1) sotsioloogilise analüüsiga ei püütud siiski mitte elanikkonda kui tervikut mõjutada, vaid käsitleti vaid osa elanikkonnast “rõhutud” sihtgrupina ja 2) ülestõusule eelneb selgitustöö sihtgrupi juures. Teine traditsioon, mis Venemaa revolutsiooni mõjutas oli kahtlemata marksistlik-vasakanarhistlik teooria, mis samuti toetus eelkõige kitsamalt defineeritud sihtgrupile – proletariaadile, kuid lisaks selgitustööle pidas oluliseks ka tugeva partei juhtimisel teostatud terrorist. vastupandamatut propagandavorm.”²⁴

Juba Marx kirjutas 1848 aastal artiklis “Kontrarevolutsiooni võit Viinis”: “On ainult üks viis, kuidas lühendada, lihtsustada vana ühiskonna mõrvarlike surmapiinu ja uue ühiskonna verist avapauku, ainult üks viis – revolutsiooniline terror.”²⁵ Kummatigi arenes tol ajal terroriteooria võrseid mitte ainult kitsalt marksistide ringis ja terrorist ei käsitletud ka ainult vastaste hävitamise tööriistana. Itaalia sotsialistist revolutsionäär Carlo Pisacane kirjutas oma “Poliitilises testamendis” (1857), et “ideed võrsuvad tegudest ja mitte vastupidi.” Sealt vaid sammu kaugusel oligi arusaam, et terrorism on üks sõnumi edastamise vormidest. Nii õigustas ka Pisacane vägivalda kasutamist väitega, et sel viisil on võimalik avalikkust informeerida ja harida. Tema ideid arendasid edasi mitmed anarhistid ja terroriteoreetikud. Mihhail Bakunin kirjutas oma “Kirjas prantslasele käesolevast kriisist” (1870): “Me peame levitama oma põhimõtteid mitte sõnade, vaid tegudega, sest see on kõige rahvalikum, kõige tugevam ja kõige vastupandamatut propaganda liik.”

Bolševike revolutsiooni järel võis tollaste juhtide tekstides näha terrori heakskiitu niihästi esimeses puhtas jakobiinlikus-marksistlikus vaimus, kui ka kommunikatsiooni tööriistana. Lenini jutlustatud proletariaadi diktatuur oli vajalik kapitalistide kui klassi kõrvaletõrjumiseks võimu teostamiselt. Ilma üllatuseta õigustati seepärast revolutsioonijärgses kodusõjas riikliku terrorist. Lenin kirjutas 1918 aastal: “/.../ Proletariaadi diktatuuri kontseptsiooni “fundamentaalne iseloomujoon” on revolutsiooniline vägivald.”²⁶ See vägivald oli aga omakorda õigustatud kapitalistide varasema ülekohtu ja revolutsiooniaegse vastupanu tõttu. Leon Trotski kirjutas samal ajal: “Aga terror võib olla väga efektiivne vahend reaktioonilise klassi vastu, kes ei taha lahkuda lavalt. Hirmutamine on poliitika võimas relv nii rahvusvaheliselt, kui ka sisepoliitiliselt. Sõda, nagu revolutsioongi, tugineb hirmutamisel. Võidukas sõda, üldiselt rääkides, purustab ainult tähtsusetu osa võidetud armeest, kuid hirmutab ülejäänut ja murrab nende tahte. Revolutsioon töötab samal viisil: tapab üksikuid ja hirmutab tuhandeid.”²⁷

Isegi kui Trotski ideed “permanentsest revolutsioonist” pandi juba Lenini ajal vormiliselt

---

²⁴ (Bakunin, 1870)

²⁵ <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/11/06.htm>

²⁶ (Lenin, 1974)(1918)

²⁷ <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1920/terrcomm/ch04.htm>

riiulile, siis praktikas elas vasakpoolse riigpöõrete teooria edasi vähemal kahel silmapaistvalt dokumenteeritud viisil. Ühest küljest kasutasid Nõukogude eriteenistused neid oma operatsioonides välismaal, aga teisest küljest arendati neid ka iseseisvalt erinevate riikide kriisides. Eesti jaoks omandasid Nõukogude Venemaa eriteenistuste “aktiivmeetmed” kurva tähenduse tänu siin lavastatud “rahvarevolutsioonile”, millega teostati valitsusevahetus Eestis 1939-1940. Õigluse huvides tuleb aga tunnistada, et ka Lääne riigid on kasutanud “salaoperatsioone” teiste riikide valitsuste mõjutamiseks.²⁸ Kuid sellest arengust tuleb meil juttu hiljem.

Leninliku-marksistliku revolutsiooniteooria kuulsaimaks iseseisvaks jätkajaks oli Mao Zetong, kes ei võtnud eelnevaid kirjutisi “mitte dogma, vaid teejuhisenä.” Sellisel kujul saabki Mao Zetongist “rahva sõjast” kui sissisõja tervikliku doktriini üheks kõige tähtsamaks vooluks 21. sajandil.²⁹ Tema teooria märksõnaks on “pikalevenitatud sõda”, milles üheaegselt radikaliseerutakse elanikkonda ja kurnatakse valitsusvägesid. Selgelt marksistlikus traditsioonis Mao loeb ülestõusnute tegevuse raskuskeskmeks justnimel elanikkonna koondamist revolutsioonilise idee ümber. Nagu Mao Zetongi kindral Chang Ting-chen väitis, on revolutsioonilise sõja sisuks 80 % poliitilist (ehk kommunikatiivset) tegevust ja 20 % sõjalist.³⁰

Kõige üldisemal kujul jaotab Mao Zetongi “rahva sõja” teooria kogu revolutsioonilise tegevuse 4 etappi. Esimene neist näeb ette valitsusvägedest eemal baasi kui turvaala rajamist ja selle ümbruse kindlustamist. Teises etapis alustatakse revolutsiooniliste baaside rajamist juba laiemalt. Selles faasis välditakse suuri sõjalisi kokkupõrkeid valitsusvägedega, kes on veel liiga tugevad, kuid samal ajal tegeletakse kohaliku elanikkonna poolehoiu võitmisega näiteks lokaalset läbiviidud maareformide kaudu. Sedamööda kuidas valitsusvägesid kurnatakse partisanisõjaga ja kasvatakse rahva poolehoidu, valmistatakse ka kolmandasse faasi minekuks, mille peamiseks sisuks võib juba olla väga hoolikalt valitud lahingud valitsusvägedega ja sisuliselt konventsionaalne lahingutegevus.

Kõige puhtamalt rakendati Mao ülestõusu teooriaid Vietnamis, kus kindral Vo Nguyen Giap osutas oma raamatus: “Kolm reeglit ja kaheksa märkust”, et “Meie (Vietnami revolutsiooniline armee) on alati rahvaga korrektsetes suhetes. /... / Ta teeb kõike, et kaitsta lihtsate inimeste elu ja nende vara. /.../ see, mis on talle garanteerinud kõige suuremate masside toetuse.” Nagu märgib sel puhul lääne mässutõrje teoretik John Mackinley, tähendab vietnami kindrali taoline deklaratsioon seda, et vägede juhtimise operatiivtasandil on raskuskese asetatud mitte territooriumi kontrollile, vaid “rahva omamisele.”³¹ Nagu me hiljem näeme, on taoline äratundmine täpselt peegelpildis vastaspoole teooriaga.

4.1.2. Post-maoism ülestõusuteoorias.

Koloniaalimpeeriumite kokkuvarisemise aastakümnetel järgnes ajaliselt maoismile teise mõjuka vasakpoolse revolutsioonilise teooriana foquism Lõuna-Ameerikas.³² Väidetavalt

---

²⁸ Paul W. Blackstock, *The strategy of subversion: Manipulating the Politics of Other Nations*, Chicago: Quadrangle Books, 1964

²⁹ Mao Tse-Tung, « On Guerrilla Warfare », Chicago : University of Illinois Press, 2000, lk 114

³⁰ Galula, David, *Counterinsurgency warfare: theory and practice*, Westport : Praeger Security International 1964

³¹ John Mackinlay, “The insurgent Archipelago,” London: Hurst, 2009, lk.17

³² Gilles Dorronsoro, Christian Olsson, Raphael Pouyé, “Insurrections/contre-insurrection: éléments d’analyse sociologique à partir des terrains irakien et afghan,” Centre d’études sur les conflits, une étude pour l’Institut de recherche stratégique de l’école militaire (IRSEM), 2009, lk 18.

kasutasid terminit “*foco*” kõige esimesena Che Guevara ja Fidel Castro, kuid eraldi teorianana tutvustas seda kogu maailmale prantslane filosoof Régis Debray. Foquism hülgas vajaduse pikemaajalise selgitustöö järele ülestõusu esimeses faasis. Selle asemel astub mängu “*foco*” kui väike revolutsiooniliste võitlejate tuumik, kes kasutab ära revolutsioonilist olukorda riigis ja astub valitsusvägedega võitluse. “*Foco*” toimib sel puhul sütikuna: “Preerias on tulekahju süttimiseks vaja vaid ühte sädet.”³³ Selle teooria osutus Lõuna-Ameerikas väga populaarseks, hoolimata sellest, et selle ellurakendamisel tehti korduvalt vigu sotsiaalse konteksti hindamisel. Kogu Che seiklus Boliivias, mis lõppes tema surmaga 1967. aastal oleks pidanud olema märgiks, et revolutsioonilise situatsiooni puudumisel muutuvad revolutsionäärid ise väga kergesti mittemõistetud terroristideks. Sellest hoolimata oli foquismil teatud mõju nii Lääne akadeemilistes ringkondades kui ka popkultuuriski, kus kujunes eraldi romantilise revolutsionääri kuvand, mis omakorda inspireeris kõige erinevama taustaga vasakpoolseid terroriste Euroopas 60ndatel ja 70ndatel aastatel.

Post-koloniaalsele ajale on iseloomulik, et mässu teooriad lahustuvad väga erinevates motiivides. Kui Aafrikas ja näiteks Ida-Euroopas kaheksakümnendate lõpul või üheksakümnendate alguses toimuvad riikides režiimide vahetused, siis baasideoloogiatena astuvad lavale nii demokraatia kui ka rahvuslik vabastusliikumine. Eraldi ülestõusu teooriat seal aga ei teki. Nagu edastavad Dorronsoro, Olssen ja Pouyé võis näiteks Kosovos leida mitmeid paralleelselt toimivaid protsesse, kus mõni noor mees võis päeval osaleda demokraatiat toetavatel rahumeelsetel meelevaldustel, aga öösel võtta osa natsionalistlike grupeeringute terrorirünnakutest, pidades ise seda kõike üheks terviklikuks tegevuseks.

Ülestõusu teooria uue lehekülje keeravad aga hoopis poliitilise islami eestvõitlejad. Siin on mõjukaimaks teoseks loetud 2004. aastal Abu Bakr Naji nime all avaldatud “Metsikuse juhtimist: Islami rahvuse edu kõige kriitilisem etapp.”³⁴ Selle peamine idee sarnaneb KGB repertuaarist tuntud reflektiivsele kontrollile ja seisneb maailma supervõimude provotseerimises, et nende reaktsioonide tulemusena tekitada pikaajalise mõjuga propagandavõimalusi džihaadi gruppidele. Lääne supervõimude sõjaline vastus džihaadi terrorile aitab tekitada islami märtreid ja värvata uusi võitlejaid. Sel viisil aga ilmneb lõpuks, et pikaajaliselt kurnatud supervõimud on võimetud võitma pühendunud džihaadi võitlejaid. Džihaadi võitlejad saavad lõpptulemusena ainult võita tekitatud kaosest ja metsikusest, kui nad pakuvad lõpuks asemel julgeolekut, sotsiaalseid teenuseid ja selget Šariaadil põhinevat seadusraamistikku. Ei pea olema väga erudeeritud akadeemik, et näha selle teooria ettepanekutes sarnasusi praeguse Daeshi tegevuses. Strateegilise kommunikatsiooni jaoks on oluline aga taas kord arusaam, et vägivald on siin vaid vahend inimeste käitumise ja hoiakute juhtimiseks.

4.1.3 Mässutõrje teooria pärast II maailmasõda

Niisiis, ülestõusu teooria leiab oma juured valgustusajastust, mil Locke jutlustas rahva loomulikust õigusest mässata türanni vastu ja rahvas astub ülikute asemele legitimeeritud jõuna mitte ainult filosoofide tekstides vaid ka Prantsuse või Inglise revolutsioonides, rääkimata siis juba Ameerika iseseisvumisest. Demokraatlike riikide mässutõrje teooria on selles valguses tunduvalt õrnemale jääle püstitatud. Eelkõige kummitab seda traditsiooni

---

³³ Antonius C.G.M. Robben, “Political violence and trauma in Argentina”, PENN, lk.97

³⁴ الأمة بها ستمر مرحلة أخطر: التوحش إدارة, *Idārat at-Tawāḥḥuṣ: Akḥṭar marḥalah satamurru bihā l 'ummah*

probleemide asetamine legitiimsuse ja efektiivsuse vahele.

Mässutõrje teooria ei eristunud veel 19. sajandil eraldi distsipliinina üldisest koloniaaladministratsiooni parima praktika mõtestamisest või siis taandati kõik lihtsakoelisele sõjalisele loogikale, kus võimu võis kindlustada ka maksimaalse terroriga. Eripärasem olukord tekkis pärast II maailmasõda, kui algas Lääne koloniaalimpeeriumite lagunemine. Nii Aasias, kui ka Aafrikas tekkisid üksteise järel iseseisvusliikumised, mis tihti võtsid relvastatud ülestõusu vormi ja mis väga tihti leidsid inspiratsiooni ja/või toetust marksistlikest teooriatest. II maailmasõjast väljunud Lääne armeedele ei olnud tegemist enam konfliktidega, mis oleksid vastandanud kahe riigi armeesid ja seetõttu ei olnud konventsionaalsete sõjapidamise meetoditega midagi teha. Eelkõige seepärast, et vastast ei olnud alati võimalik identifitseerida. Vastane oli assümeetriline, mis tähendab, et ta kasutas teistsuguseid taktikaid, ei hoolinud sümmeetrilisest rindest ega isegi mitte vastase peamiste üksuste purukslõõmisest, nii nagu me eelnevalt nägime maoistliku sissesõja õpetust lugedes.

Lääne mässutõrje teooriate akadeemiliselt levinud arengulugu alustatakse tihtilugu kahe episoodiga, kust on leitud võimalikke edulugusid õppetundide jaoks. Me ei hakka siinkohal väitlema, kas tegemist on ka tegelikult väga oluliste episoodidega, vaid lepime sellega, et need peatükid on kindlasti klassikaliste mässutõrje õpikutes. Me räägime Malaisia kriisist 1948 – 1960 ja Alžeeria vabadusõjast 1954-1962.

4.1.4. Malaisia kriis

Malaisia kriis, mis vastandas marksistlikke hiina sissivõitlejaid briti koloniaalvõimudele oli olemuselt tüüpiline partisanisõda, mida ei tahetud nimetada sõjaks. Seega akadeemiliselt paigutatakse briti armee tegevus Malaisias pigem MOOTW (*Military operations other than War*) traditsiooni.³⁵ Selle konflikti puhul on nähtud brittide algse ebaedu ühe põhjusena tsiviil-militaarkoostöö nõrkust, mis väljendus kõige lihtsamalt selles, et armee ei mõistnud kultuurilist ja poliitilist konteksti, kus partizanid tegutsesid. Seega ei toimunud koostöö kohaliku tsiviilvalitsusega, rääkimata üldisematest suhetest kohaliku elanikkonnaga. Asi muutus kindralleitnant Sir Harold Briggs plaaniga, mida see järjekordne Malaisia operatsioonide juht tutvustas 1950. aasta juunis. Briggsi plaan nägi ette kahte eesmärki rahutuste mahasurumiseks – “esiteks kaitsta elanikkonda ja teiseks eraldada nad mässajatest.”³⁶ Koloniaalperspektiivis tähendas see arusaama, et sissid ei esinda veel kogu Malaisia elanikkonda, millest suur osa nägi olukorda pigem kodusõja ja mitte koloniaalsõja raamistuses. Kümme aastat hiljem võis Malaisia eriolukorra lugeda lõppenuks ja kogu konflikti käsitleda kui ühte krestomaatilist juhtumist kaasaegses mässuvastase tegevuse ajaloos. Oluliseks tegi Briggsi plaani just selgelt defineeritud kohaliku elanikkonna kaitsmise põhimõtte, sest peamise alternatiivina tunti ju eespool mainitud riikliku terrori taktikat. Terror aga ei olnud muidugi ainult kommunistide leiutis. Selle taktika kõlavamaks näiteks oli näiteks Varssavi ülestõusu mahasurumine sakslaste poolt II Maailmasõjas. Taoline taktika muutub aga võimatuks kaasaegsetes demokraatlikes riikides, kus valitsev poliitiline väärtussüsteem ei suuda alla neelata massilist tsiviilelanikkonna tapmist. Mõelgem, kui laialt ja süüdistavalt

---

³⁵ Hamby, Joel E., Civil-military operations: joint doctrine and the Malayan Emergency, in *Joint Force Quarterly*, Autumn, 2002, http://findarticles.com/p/articles/mi_m0KNN/is_32/ai_105853016/

³⁶ Jerome F. Bierly and Timothy W. Pleasant, "Malaya--A Case Study," *Marine Corps Gazette*, vol. 74, no. 7 (July 1990), p. 48.

kajastatakse Lääne ajakirjanduses Lääne sõjaliste koalitsioonide tegevuste läbi hukkunud tsiviilelanikke surmasid. Seega on “elanikkonna kaitsmine” ilmselgelt prioriteetselt legitiimne eesmärk mittekonventsionaalsetes konfliktides. Tõele au andes tuleb aga tunnistada, et Briggsi plaani teine suund, mis nägi ette mässajate eraldamist rahulikust elanikkonnast, saavutati meetoditega, mida ka täna on raske avalikkusele “maha müüa”. Nimelt käsitleti rahuliku elanikkonnana peamiselt malaislasi ja problemaatilisena umbes 500 000 hiinlast, keda lihtkujuliselt küüditati eemale džunglisse.

4.1.5. Alžeeria vabadussõda

Vastuoluliselt mõjukaks kujunes ka Alžeeria vabadussõda. Teoorias on seda pärandit kõige prominentsemalt kokku võtnud David Galula, keda Petraeus on nimetanud oma vaimseks eeskujuks ja keda on muuhulgas nimetatud ka 20. sajandi sissivastase võitluse Clausewitziks.

³⁷ Tema otsene sõjakogemus pärineb 50.-ndate aastate alguse Vietnamist, kus ta tegutses prantsuse militaardiplomaatilises missioonis ja veidi hiljem ka Alžeerias. Võib arvata, et ta oli kursis Briggsi plaani põhipunktidega, kuid prantslased käsitlesid oma konflikte selgelt kui sõda ja seetõttu ei ürita Galula oma vaateid paigutada lihtsalt MOOTW laadis militaartsiiviikoostöö raamidesse. Galula peamine tees väidab: „Sõja eesmärk on pigem elanikkonna toetuse võitmine kui kontroll territooriumi üle.” Loogika on lihtne. Konventsionaalne armee võib ju vormiliselt kontrollida mingit territooriumit, kuid vaenuliku elanikkonna puhul muutub taoline territooriumi okupeerimine väga kulukaks ja kurnavaks, lagundades ka armee moraali ja kindlasti vähendades kogu sõjalise operatsiooni populaarsust okupeeriva maa elanikkonna hulgas. Sõjaajalugu tunneb ju rohkem kui ühte näidet, kus kaotus ei saabu mitte lahinguväljal, vaid sõja tõttu kurnatud riik kukub iseenesest kokku. Saksamaa krahhi I maailmasõja lõpul on selle väite parimaks illustratsiooniks.

David Galula täpsustab sel puhul, et okupeeriva armee eesmärgiks on uue riigistruktuuri ehitamine kohaliku elanikkonna baasil, nii et uuel riigil oleks kohe alguses kohaliku elanikkonna toetus. Et seda teha, tuleb kohalikku elanikkonda tunda ja arvestada kohalikke eripärasid. Alžeeria puhul tuli samuti arvestada, et mitte kogu kohalik elanikkond ei olnud tulevase Alžeeria valitsusvormide suhtes üksmeelel, nii et kogu konflikti on käsitletud seetõttu ka kodusõjana. Armeel on selles olukorras selgelt stabiliseerimise roll. Galula teooria kohaselt tuli kohe pärast otsese lahingutegevuse lõppu kaasata kohalikke elanikke infrastruktuuri ülesehitamisse nii, et seda tehtaks koos armeelega. Eraldi tähelepanu tuleb pöörata vahetu suhte loomisele armee ja elanikkonna vahel, selleks et kohalik elanikkond mõistaks armee rolli konfliktis. Vahendina soovitab Galula äärmiselt lihtsaid taktikaid nagu näiteks jalgsipatrulle ja otsesuhtlust ehk vestlusi kohalikega. Seejärel tuleb armeel järkjärgult anda administratsioon tagasi kohalikku haldusesse. Samal ajal aga tuleb koos enda poole võidetud elanikkonna korrakaitseüksustega viia lõpuni vastase eraldamine ja hävitamine. Lõpuks tuleb läbi viia vabad valimised, et legitimeerida olukord.³⁸

Oluline on selles plaanis näha tervikliku poliitika lähenemist, mis käsitleb ka sõjaväelist operatsiooni laiemalt kui ainult kineetilised operatsioonid või siis vastupropaganda. Niisamuti me näeme selle strateegia nurgakivina ühiskonna sotsioloogilist analüüsi. Kui tõdetakse, et vastane on elanikkonna “sees”, aga samal ajal soovitakse siiski elanikkonna poolehoidu, siis

---

³⁷ VALEYRE, Bertrand, GUERIN, Alexandre, „De Galula à Petraeus. L’Heritage français dans la pensée américaine de la contre-insurrection“ in *Cahier de la recherche doctrinale, CDEF/DREX*

³⁸ David Galula „Contre insurrection – théorie et pratique“, Paris: Economica, 2008

see tähendab, et elanikkonda ei saa käsitleda homogeense tervikuna.

Galula pärandi väärtus on vastuoluline seetõttu, et ehkki ta ise saavutas oma vastutusalas teatavat edu, lõppes kogu poliitiline protsess siiski prantslaste loobumise ja Alžeeria iseseisvumisega 1962. aastal. See kõneleb eelkõige ühtse nägemuse puudumisest ka prantsuse kõrgemas poliitilises juhtkonnas. Omal moel on arvamuste paljususe tunnistuseks seegi, et prantsuse mässutõrje teoorias mainitakse teinekord Galula kõrval ka Roger Trinquier'd, kes käsitles külma sõja vaimus ülestõususi kui välisriikide ässitamise tulemusi. See tähendas, et kogu tegevus keskenduski vastasele, kes oli ühiskonnas võõrkehaks. Siit ka "vastasekeskne" käsitlus nimetus, mis tänapäevalgi vastandub "elanikkonnakesksele" käsitlusele.

4.1.6. Vietnam sõda, kui teooria ja praktika vastuolu

Külma sõda üheks sisuks oli võitlust kolmandate riikide maailmavaate pärast. See määras ka esmase motiivi USA laialdasemaks sekkumiseks Vietnami kodusõtta. Kummatigi esindab kogu järgnev sõjaline kampaania vastuolusid, mille kordumist me näeme hiljem ka Iraagis ja Afganistanis.

Sõjaväeline kogukond oli igal juhul kursis Briggsi ja Galula poolt sõnastatud ideedega, mis kokkuvõttes ei olnud ei väga ootamatud ega ka mitte revolutsioonilised. Esinedes Texas Electric Cooperative, Inc, ees 1965. aastal, kiitis USA president Lyndon B. Johnson ameerika plaani ehitada Mekongi jõe elektrijaam, mis oleks üks nendest sammudest, millega Ameerika peaks võitma vietnamlaste poolehoidu viisil, mida sõjalised vahendid iial ei suudaks. Selles kõnes kasutas Johnson ka esimest korda Vietnami sõja kontekstis kuulsaks saanud väljendit "südamed ja mõtted" (*heart and minds*): "Me peame olema valmis sõdima Vietnamis, kui lõplik võit sõltub lõpuks ikkagi seal tegelikult elavate inimeste südamedest ja mõtetest."³⁹ See oli strateegia, mida Johnsoni meeskond kutsus ka "teiseks sõjaks" ja odavamaks lahenduseks kallitele sõjalistele operatsioonidele. Kummatigi osutus praktika ja ühtse poliitilise nägemuse saavutamine siiski väga raskeks. Ameerika vägesid Vietnamis juhtinud kindral William Westmoreland eelistas pigem "kineetilisi" lahendusi ja nii oli poolehoidu võitmise suund ja kineetilise enesekehtestamise suund selgelt konfliktis.

Märkimisväärne on, et hoolimata lahingute ägenemisest, toimus "rahustamisepoliitika" ilma erilise eduta siiski sõja lõpuni. Kas oli tegemist poliitilise silmakirjalikkuse või sõjaväelise bürokraatia kohmakusega, on kahtlemata ajaloolaste poleemika rida, kuid tänase päeva strateegilise kommunikatsiooni seisukohalt puudus seal kindlasti ühtne juhtimine. Vähemalt väidab rahustamisprogrammi juhtinud Robert Komer (*Military Assistance Command Vietnam*), et "rahustamine" oleks efektiivne olnud ainult sõjaväe toetuse korral.⁴⁰

Tegelikkuses toimiski kõik sõjaväelise administratsiooni alluvuses, aga sisuliselt ikkagi ilma entusiasmiga, kuna sõjaväelased ise ei uskunud selle edukusse. Igal juhul näitab see Vietnami sõja episood, et WHAM (*Winning heart and mind*) ei toiminud eelkõige seetõttu, et strateegilise kommunikatsiooni peamisi sõnumeid käsitlesid nii sõjavägi, Vietnami ühiskond ja USA ühiskond erinevalt.

---

³⁹ Bibby, Michael, *Hearts and minds: bodies, poetry, and resistance in the Vietnam era*, New Brunswick :Rutgers University Press, 1996.

⁴⁰ Komer, W. Robert, *Organization and Management of the New Model Pacification Program 1966-1969*, RAND, 1970.

4.1.7. Iirimaa

Vietnami järgsel perioodil, aktsepteeris mässutõrjeteooria üsna üksmeelselt, et taolistes konfliktides võib otsesel tapmisel olla kavandatud poliitilisele eesmärgile vastupidised mõjud. Selle näiteks võiks olla ka brittide strateegiad Põhja-Iiri rahutustes, kus algsest karmi käe poliitikast liiguti samuti pehmemate taktikate juurde. Oma osa selles mängis ilmselt ka Verise Pühapäeva negatiivne kogemus, kus armee tulirelvade kasutamine peamiselt relvitu rahvahulga vastu, provotseeris pikkadeks aastateks IRA mõõduka tiiva varjusurma. Hiljem jõuti aga selleni, et Kindral Patrick Walters, kes oli Põhja Iirimaa Briti vägede ülem 1988-1990 teatas selgelt, et tema eesmärgiks ei ole tappa niipalju terroriste, kui võimalik, vaid tagada, et mõlemal poolel oleks võimalikult vähe inimesi tapetud. Seegi ju kõlab tuttavlikult! Antud eesmärgi tulemuseks on Põhja-Iiri rahutuste kokkuvõtteid tehes näha, et jämedalt võttes tapsid IRA võitlejad kolm korda rohkem inimesi, kui Briti valitusväed.⁴¹ Samas on hiljem Waltersit rünnatud hoiaku pärast, mis käsitles identifitseeritud terroristide tagaajamist sarnaselt “tiigrijahiga.”⁴² Antud episood näitab aga vaid, et hoolimata poliitiliste eesmärkide ülimuslikkusest, ei tähendanud terrorismivastane võitlus vaid “pättide ümberveenmist.”

4.1.8. Periood enne 9/11

Kogu sõjalise jõu kasutamise teooria elas Vietnami ja 9/11 vahel läbi oma loomulikke arenguid. Ühest küljest viis see “tarkade relvade” kultuseni konventsionaalse sõja kontekstis. Selle suuna tipp hetk saabus Esimese lahesõjaga. Teisest küljest avaldas vaid kaks aastat enne Nõukogude Liidu lagunemist, 1989. aastal, ameerika sõjandusteoreetik William Lind koos mõttekaaslastega paljutsiteeritud artikli sõjapidamise neljandast põlvkonnast - *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation* -, mis jutlustab konventsionaalse sõja allakäigust. Artikli autorid ennustavad, et tulevikusõdades hägustuvad piirid tsiviil- ja militaarkomponendi vahel. Rinnet ei pruugi tekkida, vaid sõda toimub üheaegselt kõikjal, kuna ka sõdivad osapooled ei pruugi enam olla riigid, vaid erinevad mitteriiklikud võitlejad, mille kõige ilmekamaks näiteks on terroriorganisatsioonid. Oluliseks saab tehnoloogia ja ideede omavaheline suhe. Kui varem oli muutuste peamine põhjus tehnoloogia arengus, siis nüüd on ideed vastase hävitamiseks juba olulisemad. Nii kujuneb vaenlase sisemine kukutamine lõpuks olulisemaks tema füüsilisest hävitamisest. Sihtmärkideks on sel puhul vastase elanikkonna toetus sõjale ja vastase kultuur. Ehkki need elemendid on olemas juba ka kolmanda põlvkonna ehk manööversõja kontseptsioonis, süvenevad nad veelgi neljandas põlvkonnas, kus edu sõltub (ametkondadevahelistest) ühisoperatsioonidest, sest piirid erinevate vastutusala ja missioonide vahel hägustuvad. Lõpuks teeb Lind omamoodi vägagi prohvetliku ettekuulutuse 12 aastat enne WTO kaksiktornide katastroofi. Nimelt kalduvat Lääs sõjapidamise järgmist põlvkonda defineerima tehnoloogilise arengu kaudu, kuna see on alati olnud Lääne tugevus, kuid samal ajal “Lääs ei domineeri enam maailma. Sõjapidamise neljas põlvkond võib kerkida mitte-Lääne kultuuritraditsioonist, näiteks islami või asiaatlikust traditsioonist. Kuna mõned mitte-Lääne alad, nagu islami maailm, ei ole tugevad tehnoloogias, võib just see puudus neid juhtida arendama ideedepõhist sõjapidamise neljandat põlvkonda.”⁴³

---

⁴¹ Martin van Creveld, *The Changing Face of War: Combat from the Marne to Iraq*, 2008, New York: Ballantine, lk. 235

⁴² <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/pursuit-of-terrorists-is-like-a-tiger-hunt-said-british-general-7576439.html>

⁴³ William S. Lind, Colonel Keith Nightengale, Captain John F. Schmitt, Colonel Joseph W. Sutton, Lieutenant

4.1.9. Pärast 9/11

Sõjalise juhtimise vead, mida tehti Iraaki ja Afganistani minnes, on lõputu varasalv organisatsioonikultuuride uurijatele. Kuidas oli võimalik eirata tohutul hulgal sõjalise otsuse tegemise põhitõdesid, mis veel paar aastat varem olid tundunud aksioomidena? Mitte ilmaasjata ei alusta John Nagl oma raamatut “*Learning to Eat Soup with a Knife*” peatükiga “*How Armies Learn?*” (Kuidas armeed õpivad?), et pidada võiduka armee esimeseks võimeks oskust olukordadele kohanduda.

Isegi kui me leiaksime seletusi väidetest, et usaldati liigselt eelmise Lahesõja edu või et tegutseti “moraalse paanika” poliitilisel sundusel, igal juhul ei olnud Lääneliitlased valmis mittekonventsionaalseks sõjategevuseks pärast esialgseid edukaid konventsionaalseid operatsioone. Šokk, mis tabas lääneliitlasi nii Iraagis, kui Afganistanis sundis loomulikult adapteeruma. Üheks vastuseks oli mässutõrje klassika tolmust puhtaks kloppimine, mille väljenduseks sai ka uus versioon mässutõrje doktriinist. *US Army Counterinsurgency Field Manual, FM 3-24 (2006)*⁴⁴. See kindral Petraeus juhtimisel valmistatud doktriin näeb ette pööret vaenlasekesksest terrorismivastasest doktriinist elanikkonnakeskse stabiliseerimisoperatsioonide doktriini poole. Sisuliselt siis seesama, mida jutlustati enne Vietnami sõda. Järsku hakati taas rääkima assümmeetrilistest konfliktidest, kus vastase nähtamatust peab kompenseerima tugevam luure, räägitakse vajadusest elada, mõista ja kaitsta rahulikku elanikkonda, räägitakse inimeste hoiakutest kui operatsioonide raskuspunktist. Kas see doktriin osutus edukaks? Ühest vastust on raske anda, sest hoolimata Petraeusi edukast kampaaniast Iraagi *surge* ajal 2007. aastal, ei saa me täna kindlasti öelda, et ainuüksi see doktriin suudaks pakkuda hõbekuuli. Pigem võib osutada ühele kaasaegse mässutõrje ehk COIN põhimõtetest, et stabiliseerimisoperatsioone tuleb alati planeerida pikaajalist perspektiivi silmas pidades. Näiteks ÜRO rahutagamismissioonide puhul räägitakse tänapäeval ka 10 aastastest mandaatidest. Eriti Iraagi puhul me aga nägime poliitilist soovi saavutada kiireid tulemusi, mis sisuliselt on võimatu.

Mis eristab moodsat COIN'i teooriat Vietnami eelsest ajast? Üheks erisuseks on kahtlemata ülestõusude sotsioloogilise analüüs.⁴⁵ Selle väite näiteks sobib inimmaastiku analüüsi vormilise mudel (HTS – *Human Terrain System*). Samas võib ka keerulisemaid konstruktsioone taandada lihtsatele näidetele, mis pigem tulenevad tervest mõistusest kui sügavast kvantitatiivuuringu sotsioloogiast. Toon kaks lihtsat näidet. ISAF'i komandörina tegutsenud kindral Stanley McChrystal'i Ülema hinnangut olukorrale 2009. aastal võib lugeda kui antropoloogilist kirjandust, kus ta ütleb, et COIN'i tingimustes ei anna kümnest vastase sõdurist kahe tapmine tulemuseks mitte kaheksa järelejäänud sõdurit, vaid pigem kakskümmend, sest tapetud meeste vennad, isad ja pojad ühinevad võitlusega.⁴⁶ Ja sellisena defineerubki vastase tapmine kui kommunikatiivne tegu. Teise näite toob David Kilcullen raamatus “*Juhupartisanid*”, kui ta räägib Talibani kommunikatsioonist, mis on osutunud väga tõhusaks. Kilculleni käsitluses toimus Afganistanis võitlus kohalike elanike lojaalsuse pärast Kabuli ja Talibani vahel. Taliban kasutas aga muuhulgas ka siin tekstis eespool mainitud

---

Colonel Gary I. Wilson, *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, in Marine Corps Gazette, October 1989, lk. 22-26

⁴⁴ US Army Counterinsurgency Field Manual, FM 3-24 (2006)

⁴⁵ Vt. Gilles Dorronsoro, Christian Olsson, Raphael Pouyé, 2009.

⁴⁶ <https://www.icrc.org/casebook/doc/case-study/afghanistan-isaf-case-study.htm>

“tegude propagandat” või “*armed propaganda*”, mis tegelikult tähendas lihtsalt Kabuli võimudega koostööd teinud inimeste ja/või nende perekondade tapmist. Seegi tapmine oli eelkõige kui sõnum ülejäänud külaelanikele.

Teinekord on rõhutatud kaasaegse COINi jõudmist strateegilise planeerimise tasandile, kus eraldi tähelepanu saab koostöö kohaliku valitsuse ja valitsusväliste organisatsioonidega. Petraeus rõhutab, et ka “raha on relv”, mille kohaselt oli temal *Commander's Emergency Response Program* ehk CERP, mida sõjavägi sai kasutada tsiviilühiskonnale olulise infrastruktuuri või muu kasuliku rahastamiseks.

Täiesti uue sõnana on aga kaasaegses COINis kasutusel strateegiline kommunikatsioon, mida täiesti üheselt ei ole mõeldud ainult psühholoogiliste operatsioonide sünonüümina. Ka sõjaväelises planeerimises on käsitletud näiteks faktipõhist sõltumatut ajakirjandust, kui ühte strateegilise kommunikatsiooni komponenti. Nii võib näiteks Nepaali maoistliku mässuliikumise kohta kirjutatud uurimuses leida mõtte: “Sõltumatu meedia täidab kriitilist funktsiooni mässutõrjes: ta annab elanikkonnale kallutamatu infot faktide kohta, seletab poliitikaid ja edastab arvamusi, ja astub dialoogi nii pooldajate kui ka vastastega.”⁴⁷

4.2. Strateegiline kommunikatsioon arengulugu USA-s

Strateegilise kommunikatsiooni termini esmane ilmumine militaarsesse sõnavarasse langeb väidetavalt kokku NATO sekkumisega ex-Jugoslaavia kriisi. Ka siin oli tegemist rahvusvahelise sekkumisega, kus eesmärk oli selgelt humanitaarne, kuna mingeid olulisi erihuviseid Lääne riikidel ei olnud. Just see aspekt andis võimaluse püüda sellise tegevusühtsuse poole, kus avalik diplomaatia, sõjalised operatsioonid ja infooperatsioonid olid ideaalis allutatud ühtsele poliitilisele eesmärgile. Loogika peitus siis selles, et armee esindajad pidid Bosnias ja Kosovos realselt tegelema läbirääkimiste ja poliitilise “*nation building*” protsessiga, mille osaks oli ka elanikkonna informeerimine käimasolevatest protsessidest. Eesmärgiks oli ju ikkagi stabiilsed riigid, mille elanikkond võtab ise kontrolli üle.⁴⁸

Enne kui edasi minna, tasub meenutada preisi strateegiaklassikut Carl von Clausewitzi, kes on teatavasti kuulsaks saanud mõttega, et “Sõda on poliitika jätkamine teiste vahenditega.” Paljud kommentaatorid jätavad selle lause käsitlemise puhul tähelepanuta, et sõda ei ole samas poliitika lõpp. Iga sõjategevuse lõpus on ideaalis uus poliitiline stabiilsus, millega lepitakse. Just selle viimase mitesaavutamise on aga olnud erinevate sõdade läbikukkumise peamiseks põhjuseks. Näideteks sobivad nii Vietnam, Afganistan, kui ka Iraak, kus sõjaliselt tugevam konventsionaalne armee oli suuteline võitma vastaseid pea igas kineetilises lahingus, kuid ei suutnud ennast kehtestada pärast neid võite. Lause “Sa võid võita kõik lahingud ja ikkagi kaotada sõja,” tähendab, et kõik viimase 60 aasta Lääne riikide kaotatud sõjad on ennekõike kaotatud strateegilise kommunikatsiooni läbikukkumise pärast.

Strateegiline kommunikatsioon ilmus Bosnia ja Kosovo järel ameerika sõjalistesse dokumentidesse kui termin, mis seob sõjalise tegevuse laiema riiklike huvide strateegiaga. 2001 aastal kirjutatakse Ühendväelike sõjalises sõnastikus :

---

⁴⁷ Letch, Steven R., *War in Shangri-La the information dimension of Nepal's Maoist insurgency*, Monterey, California. Naval Postgraduate School, 2005

⁴⁸ Rid, Hecker, 2009, p.41

(Strateegiline kommunikatsioon) keskendub Ühendriikide valitsuse jõupingutustele mõista ja suhestuda võtmesihtgruppidesse, selleks et luua, tugevdada või säilitada Ühendriikide Valitsuse huvidele, poliitikatele ja eesmärkidele soodsaid tingimusi, läbi koordineeritud programmide, plaanide, teemade, sõnumite ja toodete, mis on sünkroniseeritud kõigi rahvusliku võimsuse instrumentide tegevusega.⁴⁹

Antud definitsioonis on oluline vihje rahvusliku võimsuse (*power*) instrumentidele, milleks on diplomaatiline, majanduslik, sõjaline ja informatsiooniline. Üldisema strateegia mõttes ei saa sõjalist tegevust käsitleda eraldi ülejäänud strateegilisest nägemusest, nii nagu ei saa ka informatsioonilist tegevust vaadelda eraldi näiteks majanduslikust või diplomaatilisest.

Nii nagu ka eelnevalt tutvustatud COIN'i teooria puhul, tabas 9/11 terrorirünnak ka strateegilise kommunikatsiooni kogukonda šokina, mille mõju on selgelt näha järgnevatel poliitilistel käikudel. Olukorda võib käsitleda "moraalse paanika" perspektiivist, mille tunnuseks on enamasti poliitiline ülereageerimine. Tänapäevase tagantjärele tarkusega tunnistavad seda paljud ka sõjaväelaste kogukonnas. (Kilkullen, 2009, Rid, Hecker, 2009) Eelkõige võib 15 aastat hiljem öelda, et oma vastukäikudega kaotas USA tubli portsu oma ettekujutuslikust võimsusest. Kommunikatsiooni mõttes peitub Afganistani ja Iraagi kampaaniate sõnum maailmale lühikeses lauses: "Lääs on võidetav."

Ometigi arenes ka selles vigases kampaanias arusaamine ideaalsest strateegilisest kommunikatsioonist. Iseenesest kehastab seda nn. "*effect based operations*" kontseptsioon, kus "informatsiooniline mõju" paigutatakse juhtimise keskmesse ja kõik teod peavad suhestuma sellesse eesmärki. Sellisel kujul ei ole võimalik rääkida vaid ühest protsessist, vaid samaaegselt toimuvast ja pidevalt uuenevatest strateegilistest kommunikatsioonidest mitmuses.⁵⁰

21. sajandi esimese kümnendi lõpul muutus strateegiline kommunikatsioon USA-s juhtimise moesõnaks, mida kasutati sinilinnuna toimiva ideaalse ent tegelikult saavutamatu juhtimismudeli sünonüümina. Selle mõiste ümber toimivas diskussioonis toimus pidevalt väitlus "poleemilise opositsiooniga." Kui 2008. aastal ilmus järjekordne doktriin *US Army Operations FM* ja seal käsitleti esmakordselt infooperatsioone muude operatsioonide orgaanilise osana, toimus veel samal aastal taolise kontseptsiooni laiem selgitus. Tolleaegne Kaitseministri avalike suhete abi Robert T. Hastings Jr. kirjutas, et strateegiline kommunikatsioon on "piltide, tegude ja sõnade sünkroniseerimine et saavutada soovitud tulemust."⁵¹ Kaks aastat hiljem kirjutas aga Valge Maja Strateegilise kommunikatsiooni raport.

Viimase paari aasta jooksul on termin "strateegiline kommunikatsioon" muutunud väga populaarseks. Paraku on selle termini erinevad kasutused toonud kaasa ka märkimisväärse segaduse. Seetõttu peame vajalikuks selgitada, mida meie peame silmas strateegilise kommunikatsiooni all. Strateegilise kommunikatsiooni(de) all viitame me a) sõnade ja tegude sünkroniseerimisele ja sellele, kuidas neid tajutakse valitud sihtgruppide poolt, nii nagu ka b) muuhulgas avalike suhete, avaliku diplomaatia ja informatsiooni operatsioonide

---

⁴⁹ Joint Publication 1-02: "Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms", Washington D.C., 12 April 2001 (as amended through 17 March 2009)

⁵⁰ <http://da.academia.edu/SteveTATHAM/papers>

⁵¹ http://www.au.af.mil/info-ops/documents/principles_of_sc.pdf

*professionaalide programmidele ja tegevustele, mis teadlikult on suunatud soovitud auditooriumitega kommuniqueerimiseks ja suhestumiseks.*⁵²

Sellestki tekstis ilmnebki kaks koolkonda, millest b) käsitleb strateegilist kommunikatsiooni lihtsalt laiendatud kommunikatsioonina ja a) tähendab rohkem juhtimistasandil tehtavaid otsuseid. Taolistele väitlustele reageeris admiral Michael Mullen 2009. aastal artikliga ajakirjas "*Joint Force Quarterly*": "Me peaksime tunduvat vähem muretsema sellepärast, kuidas me kommuniqueerime oma tegusid ja tunduvat rohkem selle pärast, mida meie teod ise räägivad./.../ Teod ja mitte sõnad, peaksid olema meie peamiseks mureks". Veidi sarnases meeleolus kirjutas *Foreign Policy* veergudel endine Pentagoni strateegilise kommunikatsiooni ametnik Rosa Brooks: «Idealis peaks see termin /strateegiline kommunikatsioon/ meile lihtsalt meelde tuletama, et kõik on mingis vormis kommunikatsioon. Meie teod (ja tegemata jätmised) suudavad kõneleda niisama valjusti, kui meie sõnad./.../ Õpi, suhtle, kuula, püüa aru saada kuidas inimesed väljaspool USA-d näevad meid, /.../ Saa aru, kuidas mõistetakse seda, mida me ütleme ja mida me teeme ja siis plaani oma tegevust vastavalt. Saa aru, et mõnikord võime me inimesi vihale ajada, kuid püüa neid mitte välja vihastada juhuslikult.»⁵³

Ärgem siis unustage, et need mõtted on kirjutatud sõjaväelaste või vähemalt kaitsepoliitikaga tegelevate ametnike poolt. Kui ei midagi muus, siis annavad nad aimu sellest, kuidas strateegilisel tasandil on konfliktide lahendamine läinud kaugemale ainult kahurite mürinast. Ja samas ei ole selles midagi revolutsiooniliselt uut, sest juba 1952. aastal kirjutas erukindral Dwight Eisenhower oma presidendikampaania ajal: "Kõigel mida me ütleme, kõigel, mida me teeme ja kõigel mida me ei suuda ütelda või teha, on mingisugune mõju teistes maades."⁵⁴ Täna sobib see mõte strateegilise kommunikatsiooni motoks

---

⁵² White House Strategic Communications Report to Congress, Released March 17, 2010.

⁵³ <http://foreignpolicy.com/2012/12/06/confessions-of-a-strategic-communicator/>

⁵⁴ Dwight Eisenhower kampaaniakõne San Franciscos oktoobris 1952.aastal.

